

N:o 1.

Ank. till Riksd. Kansli d. 24 April 1868, kl. 4 e. m.

Särskilda Utskottets Utlåtande, i anledning af Herr Björcks motion, N:o 69, om åtgärders vidtagande till besparing i utgifterna för den civila administrationen samt med förslag till grunder för ett sådant ändamåls vinnande.

Med återopande af ett vid 1866 års riksdag väckt förslag om de centrala embetsverkens ombildning och deraf beroende förändringar uti statsförvaltningen, har Herr *A. W. Björck* vid innevarande riksdag ånyo framlagt en motion om åtgärders vidtagande till besparing i utgifterna för den civila administrationen samt med förslag till grunder för ett sådant ändamåls vinnande.

Till en del med anslutning till de i förra motionen framlagda grunder och nu särskildt i betraktande deraf,

att en riktig uppfattning af domarens åliggande torde göra all administrativ domsrätt öfverflödig;

att först efter ett sådant förfogande förvaltningen kan ordnas efter helt och hållet nya, af domsrätten oberoende grunder;

att en sådan anordning måste åsyfta största möjliga enkelhet i förvaltningen och hela styrelsemagtens förening uti Regeringens hand;

att endast på detta sättet besparingar i utgifterna för förvaltningen stode att för framtiden vinna, har motionären, under antagande af förstnämnda förutsättning, och endast för att gifva exempel på grundsatzernas tillämpning, uppgjort ett detaljeradt förslag till en sådan departementens organisation, hvarigenom de skulle i sig upptaga alla de styrelseverk, som nu ega fullt sjelfständig ställning och utgöra verkliga instanser inom förvaltningen. Den enda inskränknigen i tillämpningen häraf

Bih. till Riksd. Prot. 1868. 8 Saml. 1 Afd. 1 Häft.

skulle gälla Kammarrätten, hvilken kunde bibehållas i en själfständig ställning såsom revisionsverk och, för att bereda öfvergång till nya former, äfven såsom Öfverrätt i kamerala mål.

Sammanfattande hufvudgrunderna för sin motion, föreslår slutligen motionären:

“att Riksdagen måtte vidtaga åtgärder till besparing i utgifterna för administrationen och för sådant ändamål åstadkomma nödiga och lämpliga förenklingar i förvaltningen och de därför afsedda organer.

Såsom medel att ernå detta syftemål hemställes, att förenklingen i förvaltningssystemet och förändringarne i de organer, som för förvaltningen äro afsedda, böra utgå från följande grunder:

1:o att domsrätten i de administrativa målen skiljes från förvaltningen och tillkommer domstolarne, till hvilka Kammarrätten hänföres;

2:o att i förvaltningen mellan-instanserna försvinna och densamma ställes omedelbart under vederbörande Departements-chef, på sätt ofvan blifvit närmare angifvet; och

3:o att den här ofvan uppgjorda fördelningen af ärendena mellan departementen samt deras expeditioner och afdelningar, så vidt den, efter pröfning, finnes antaglig, lägges till grund för bestämmande af tjenstemännens antal och grader, äfvensom för deras aflöning, som derefter bör lämpas, med iakttagande af den olikhet i aflöningen, som föranledes deraf, att för vissa tjänster embets-examen icke må anses erforderlig.

Men att, om hinder för dessa förändringar för närvarande skulle möta och ett öfvergångsstadium finnas nödigt, förenklingen måtte åstadkommas genom tillämpning af de hufvudgrunder för förvaltningens organisation, som i den vid förra riksdagen inlemnade motion blifvit angifna, så lydande:

1:o. Intilldess domsrätten i administrativa mål framdeles kan öfverlemnas åt domstolarne, skola hushållsmålen omedelbart från den första instansen genom besvär underställas Konungens pröfning; till följd hvaraf de så kallade centrala embetsverken upphöra att vara andra instans i dessa mål.

2:o. Kammarrätten, som förblifver ett från Regerings-departementet afskiljdt embetsverk, blifver första instansen i alla revisionsmål och tills vidare äfven i balansmålen.

3:o. Af de öfriga embetsverken tillkommer domsrätt endast dem, åt hvilka sådan särskildt uppdrages för pröfning af saker i första instansen.

4:o. De embetsverk eller myndigheter, som icke få till hufvudsakligt uppdrag att förvalta Statens tillgångar, uppbära dess intrader och skatter samt an-

vända medlen för deras ändamål, ställas i omedelbart samband med Statsdepartementen, med undantag för dem, som nödvändigtvis måste genom egna underlydande besörja förvaltning i orterna, och hvilka blifva fristående embetsverk med den domsrätt, som i tredje punkten är omförmäld.

5:o. De embetsverk, som förvalta Statens tillgångar, uppbära dess intrader och besörja medlens utgifvande, blifva fristående och af Statsdepartementen oberoende, med skyldighet att i besvärsmål, såväl som i andra ärenden, afgifva på fullständig utredning och anförda skäl grundade utlåtanden, då sådana från departementen infordras.

6:o. Statens fastigheter förvaltas af ett och samma embetsverk och dess fonder likaledes af ett och samma embetsverk. Förrådsförvaltningen anordnas särskildt.

7:o. All uppbörd sker för Statens räkning och genom dem, som upptaga allmänna uppbörden, samt redovisas till en kassa.

8:o. Der utgift icke kan ske omedelbart från Statens kassa, verkställs den så mycket som möjligt på det sätt, att kassabehållningarne alltid kunna öfverses;

slutligen att denna tillämpning må, till vinnande af besparing, ske omedelbart, såvidt sådant kan anses utförbart; samt att pröfningen och utredningen af detta förslag öfverlemnas åt ett för ändamålet tillsatt Särskildt Utskott; men der sådant icke finnes lämpligt, hänvisas till Stats-Utskottets förberedande behandling.“

Riksdagen antog det förra af dessa begge alternativer och öfverlemnade motionen till ett Särskildt Utskotts behandling.

Utskottet har af ämnets egen beskaffenhet sett sig föranlätet att till utredning och besvarande upptaga motionens punkter i den ordning, hvaruti de af motionären blifvit framlagda, och i synnerhet funnit lösningen af den i första punkten framställda uppgift utgöra förutsättning och villkor för hela den ifrågasatta förändringen. Det har derföre i sin mån sökt lemna följande bidrag till denna frågas utredande.

Vid skärskådandet af den s. k. administrativa domsrättens befogenhet hafva meningarne varit och äro väl ännu i många hänseenden särdeles delade och alltefter de olika synpunkter, hvarunder frågan betraktats, hafva skäl och motskäl vexlat. Till den administrativa jurisdiktionens försvar pläga först och främst följande punkter anföras.

Ett upphäfvande, säger man, af denna domsrätt vore ju detsamma som att med ena handen borttaga den frihet och sjelfständighet, som man med den andra gifvit och visserligen måste gifva åt hvarje regering och hvilken särskildt i Sverige af ålder varit åt konungamagten förvarad i den så kallade ekonomiska lagstiftningsrätten. En regerings magt kan ju omöjligen så mycket inkränkas, att den endast skulle ega verkställa de lagar och förordningar, hvilka af Konung och Representation tillsammans äro stiftade; man måste medgifva att vissa områden af ett samhälles lif äro med så vexlande och oberäkneliga möjligheter förknippade, att de af ingen annan kunna eller hinna rätteligen bedömas än af den som med dem är i daglig och stundlig beröring; man måste därför åt hvarje regering tillmäta en viss myndighet icke blott att i de speciela fallen anordna rena verkställighetsåtgärder, utan äfven att sjelf stifta lagar eller förordningar, hvilka på förhand mera allmänt bestämma förvaltningens åtgärder och ordna förhållandet mellan samhället och den enskilde; man gifver således åt hvarje regering en viss sjelfbestämning och frihet i dess mått och steg för det allmännas bästa. Skulle man då icke, i strid med sina egna syftemål, hämma denna förvaltningens säkerhet och rörlighet nödvändiga frihet, genom att öfverlemnade hennes författningars tolkning och tillämpning åt myndigheter af annan art och som förfara efter väsendtligen skiljaktiga grundsatser, genom att sålunda fastläsa henne vid hennes egna för hvarje gång gifna förordningar? Åt Regeringen lemnar man en sådan lagstiftningsrätt i administrativa, eller enligt vårt språkbruk ekonomiska ärenden, af det skälet, att dylika förhållanden kunna omskifta med en snabbhet, som kräfver en stundelig uppmärksamhet och en grundlig sakkännedom, därför att det, som en gång är förordnad, af nya oförutsedda omständigheter kan kräfva hastig förändring eller åtminstone en grannlaga tolkning och tillämpning; det vore ju då med just dessa den ekonomiska lagstiftningsrättens förutsättningar oförenligt, om man ville hindra förvaltningen att i hvarje särskildt fall, efter egen ompröfning, bestämma sin tolkning af de gifna förordningarne eller i nödfall ersätta dem med nya bestämmelser?

Och i all synnerhet, när tvister uppstå om skyldigheter till Staten eller det allmänna, om Kronans intresse och fördel, vore det då icke att hämma förvaltningens krafter och sätta dessa det allmännas så viktiga intressen på spel, om man ville tvinga Kronan att med enskilda inlåta sig i rättegång om skyldigheter eller rättigheter? Om man åt de allmänna domstolarne öfverlemnade tvistemål, som stå i den närmaste förbindelse med administrationens åtgärder, så skulle icke allenast dessa sednare kunna förhindras och motverkas med tillhjälp af lagens stränga former, utan det egna skulle äfven inträffa, att domstolarne, om de finge magt att förfoga öfver förvaltningens beslut genom att upphäfva deras verkan, egentligen blefve förvaltningens herrar och sjelfva förvaltningsorganer. Det är ju också en helt annan sak, när Staten uppträder såsom kräfvande en skyldighet af den enskilde, än när enskilde stå med fordringar gent emot hvar-

andra. De hafva Staten i form af domaremagt öfver sig; men Staten såsom förvaltande kan ej hafva domaremagten, det vill säga, sig sjelf, öfver sig; han blefve genom sådana rättegångar från sin naturliga höga ställning neddragen.

I dylika mål är det ju ock, fortsätter man, fråga om det allmännas fördel jemförd med den enskildes fordran, och såsom en statsrättslärare har sagt, "enär hvarje medborgare är förbunden att till det allmännas fördel bidra äfven med uppoffrande af egna önskingar och intressen, så måste dylika tvistemål anses vara af annan natur än tvistemål enskilda emellan;" de fordra en annan behandling än den strängt formela, de kräfva ett vägande, ett mäklande mellan det allmänna och det enskilda intresset; de böra väl derföre med fog åt de myndigheter öfverlemnas, hvilka bäst äro i stånd att bedöma och öfvervaka Statens och det allmännas fordringar.

Och vidare, då man åt Regeringens organer medgifver en så vigtig och stor myndighet, som den att sjelfständigt och efter omständigheternas kraf utfärda stadgar och förordningar, så bör man väl också lemna dessa organer alla möjliga tillfällen att skärpa sin blick för detta omständigheternas kraf. Men kan väl bättre tillfälle dertill gifvas än sådana lagars oupphörliga tillämpning, hvilken undervisar om bristerna som behöfva utfyllas, felaktigheterna som behöfva rättas, otydligheterna som behöfva förklaras? Att till domstolarne hänvisa de ekonomiska författningarnes tillämpning, vore säkerligen detsamma, som att lägga oöfverstigliga hinder i vägen för denna lagstiftnings sunda och organiska utveckling.

Till bemötande af denna tankegång torde emellertid fullvigtiga motskäl vara att framställa. Till förstone bör i föregående anmärkas, att, särskildt beträffande vårt fädernesland, de anförda satserna ögonskenligen bevisa för mycket, eller med andra ord måste bringa sina förfäktare till slutsatser, som de knappt kunna antaga och omöjligen kunna hoppas att genomföra. Ty från de allmänna domstolarne skulle de då till administrationen söka förflytta en icke så obetydlig mängd af tvistemål, hvilka nu vid dem utföras, ehuru de onekligen hafva sitt mått och sin grund i ekonomiska författningar. Men som denna anmärkning möjligen kan afvisas med det svar, att den endast ådagalägger, hurusom den ekonomiska lagstiftningsrätten i vårt land är för vidsträckt och att missförhållandet sålunda kunde botas genom dennas inskränkning till sitt rätta och tillbörliga mått, så återstår att undersöka de anförda skälens halt i och för sig.

En uppmärksam pröfning af dessa grunder skall då otvifvelaktigt gifva vid handen, att man vid deras anförande har förbisett en mycket vigtig omständighet. En administrativ eller ekonomisk förordning är ju icke alltid en regel allenast för förvaltningens organer, den är äfven en norm för den enskildes förhållande till det allmänna eller de enskilde medborgarnes förhållande sinsemellan. Den utstakar icke allenast för förvaltningen sjelf den väg, som för henne är den lämpligaste och bästa, utan den gifver ock i många fall utrymme eller in-

skränkning, förbindelser eller friheter åt den enskilde. Det är ju just af detta förhållande som de administrativa tvistemålen hafva sitt upphof. Och den enskilde kan väl med fullaste fog fordra, det hans efter sådana vissa grunder viddagna eller underlåtna åtgärder efter dessa samma grunder måtte bedömas; han har genom sådana författningar erhållit ett område der han begär skipande af rätt. Men till rättsskipningens yppersta grundsatser hör onekligen, att domaren icke lämpar lagen efter tvistemålet utan tillämpar den på detsamma. Och det är denna grundsats man synes vilja skjuta åt sidan genom de anförda skälen för den administrativa domsrättens bibehållande. Om man nu icke erkände någon den enskildes rätt gentemot det allmänna eller på grund af ekonomiska författningar, då vore den nyss anförda tankegången fullt sammanhängande och klar; så var det i de tider, när man icke tvistade utan endast supplicerade i dylika ärender. Men så snart man begynner tala om rätt och rättegång, om tillämpning af gifna bref och lagar och dom mellan stridiga rättsanspråk, så synes man råka i en underlig motsägelse, när man tillika talar om att skipa denna rätt efter förvaltningsgrundsatser, att tillämpa dessa lagar efter lämplighetshänsigter. Ty ett sådant förfarande är åtminstone icke rättsskipning. Härigenom skulle just förvaltningen med ena handen kunna återtaga hvad den med den andra gifvit, nemligen mått för rättigheter och skyldigheter och då skulle ju dessa mått eller lagar sakna sin väsendtligaste karakter — orubblighet.

Bjertast framstår emellertid denna motsägelse vid yrkandet af den satsen, att Kronan såsom utkräfvande sin rätt eller i fråga om medborgares skyldigheter till samhället icke kan inlåta sig med den enskilde i vanlig rättegång, utan sjelf måste draga det tvistiga spörjsmålet under eget skärskådande; ty då tillkommer något, som man har svårt att icke betrakta som en orimlighet. Förvaltningsmyndigheten, som sjelf är lagstiftare, blir nemligen i dylika mål både part och domare på en gång, ja ofta äfven åklagare tillika. Och huru kan man i så fall tala om rättsskipning, då man öfverlemnar den åt myndigheter, hvilka tillika måste hafva till sin väsendtliga uppgift att bevaka Kronans intresse? De pligter dessa myndigheter böra ega såsom domare kunna onekligen komma i strid med den pligt de ega såsom förvaltningsmyndigheter, och isynnerhet skulle väl det förtroende de kunna åtnjuta såsom domare stå i omvänt förhållande till det nit de böra ådagalägga som Kronans fullmäktige. Ett Kollegium har till exempel den oafvisliga pligten att bevaka och upprätthålla Kronans ingälder, räntor och rättigheter. Det fullgör denna pligt, då det påyrkar en skattläggning af hemman, som påstås vara å kronoallmänning upptagna, men efter frihetsårens förlopp icke tillbörligen åsatta räntor och utskylder; eller då det fordrar en by tillbaka under skatte, emedan dess egare ej uppfyllt de villkor, som i ett sekel gammalt frälsbref voro utsatta; eller då det gör påstående om Kronans rätt till fiske, som af enskilde begagnas; eller då det låter sig angeläget vara att med skäl och grunder bemöta enskildes anspråk på återvinning af skogar, ersättning

för stockfångst, eller fortvaron af arrenden. Då nu Kollegiet eller Regeringen blifva domare i härom förda rättegångar, — knappast kan man väl påstå att målen vore såsom *rättstvister* utförda, om Kollegiets domare gjorde till sin uppgift att mäkla mellan den enskildes intresse och det allmännas fördel, om de t. ex. för det allmännas fördels skull läte bevisnings-skyldigheten omkastas eller toge denna det allmännas fördel till mått för tvänne enskildes rättsanspråk; eller om slutligen Regeringen efter omständigheternas kraf förändrade sjelfva stadgarne och derefter dömde. Ej heller kan någon vilja yrka, att besvär öfver för högt påförd bevillning eller för stort tillmätta vägstycken eller oriktig beräkning af dagsverksskyldighet böra hänvisas till Kammarrätt eller Kammar-kollegium heldre än till Hofrätt af det skälet, att de förra verkens ledamöter mera än Hofrättens domare kunna förutsättas vara sådana mäklare. Knappast skulle detta medgifvas af dessa domare sjelfva; de skulle afvisa ett dylikt påstående såsom en anmaning till eller en beskyllning för våld och orättvisa. Svagheten hos dessa begge satser: om förvaltningens rätt att förfoga öfver sina egna stadgars mening och om mäklandet mellan Kronans fördel och den enskildes rätt, består också just deruti, att de icke gerna kunna menas på allvar eller verkligen tillämpas i en tid, som är mån om rättigheters helgd. De duga ej såsom stöd för s. k. administrativ *domsrätt*, emedan de i sjelfva verket upphäfva begreppen rätt och dom inom det område, för hvilket de skulle gälla. Och när de ändock såsom dess väsendtliga grunder anföras, så är detta ju endast en anmaning att så mycket ifrigare bekämpa hela denna domsrätt.

Hvad vill det väl också betyda, när man talar om en sådan Statens höghet, som skulle förbjuda honom att låta sitt förhållande till den enskilde skärskådas af domaren efter strängt formela grunder, eller att den enskilde i sitt förhållande till Staten af patriotism måste vara beredd på uppoffringar? Staten är icke så höjd öfver medborgaren, att icke deras förhållande till hvarandra är af lagar bestämdt eller i lagens bestämmelser har sina grunder; den enskildes uppoffringar, såvida som de äro pligter, måste alltid i lagstiftningen hafva sitt angifna mått, och det är ju detta måttet, som den enskilde i dylika fall vill hafva tillämpadt, det är efter detta han begär rätt. Att hänskjuta sådana frågor till domarens afgörande vill ju icke säga något annat än att man från Statens förvaltningsgrundsatser vädjar till Statens rättsgrundsatser, och huru skulle detta kunna förvägras den, som påstår och vill bevisa sig hafva rättsanspråk att uppställa emot och i strid med förvaltningsgrundsatsernas tillämpning?

Aldraminst torde grund förefinnas för den farhågan att härigenom en ny sammanblandning skulle uppstå af förvaltningsmyndighet och domaremagt, att domaren skulle blifva förvaltningsorgan eller en obefogad och hinderlig herrskare öfver administrationen. Häradsrätten eller Hofrätten, som finge döma i tvister om väglotters storlek och dervid möjligen uppehölle verkan af Konungens Befallningshafvandes beslut, blefve naturligtvis lika litet vägdelare, som Högsta Domstolen är landtmätare, då den återförvisar landtmätarens uppgjorda skifte. Domstolen, som efter

lagarnes ord och slägtledningarnes bevisning afgjorde emellan tvänne enskildes anspråk på åborätt till hemman eller skatteköp deraf, inskränkte dymedelst ingalunda administrationens rätt att tillse, det vilkoren för åborättens innehafvande uppfyllas, eller att hemman, som från skatteköp äro undantagna, dertill ej upplåtas, eller att utfärda skattebref, eller att uppgöra köpet. Och hvad beträffar förvaltningens frihet att förfoga öfver de administrativa lagarne, så är denna naturligtvis härigenom icke det ringaste inskränkt, enär ju Regeringen för hvarje gång, den finner ett sitt stadgande misstydt eller ock uti tillämpningen hafva visat dåliga resultat, är bibehållen vid sin frihet att gifva nya för *framtiden* gällande bestämmelser.

Man kan till och med säga, att genom en sådan anordning förvaltningen vid sammanstötning med enskildes rättsanspråk skulle kunna röra sig ännu friare och mera obesvärad än för närvarande är möjligt. Besvärstidernas hämmande band kunde betydligt lösas och den grundsatsen alltmer göra sig gällande, att den enskilde inför domstolen finge söka ersättning för den skada och förlust han genom förvaltningens vid vissa tillfällen nödvändiga åtgärder lidit, och som han ej genom föreställningar eller ansökningar kunnat använda.

Hvad slutligen beträffar talet om den oundgängliga öfning, som endast den administrativa domsrätten skulle kunna åt förvaltningens organer bereda, och det behof dessa skulle hafva af att se, huru de gifna stadgarne i verkligheten toge sig ut, så kan derpå svaras, att redan en sådan tanke bevisar, huru man ej måtte klart hafva gjort sig reda för tvistemålens rättsliga karakter, ithy att ett rättens område väl aldrig borde föreslås till ett experimental-fält för förvaltningsgrundsatser. En uppmärksam och verksam administration torde väl dessutom hafva mångfaldiga andra utvägar att känna och se, huru dess anordningar i verkligheten taga sig ut: öfverallt der lämpligheten eller billigheten af dese anordningar kunde sättas ifråga, kan den i ansöknings- och anmälningsväg af den enskilde erhålla upplysningar och vinkar; af sina egna organer bör den bäst kunna underrättas om de hinder, som böra undanröjas, de omständigheter, som måste uppmärksammas; af det fria ordet i ett fritt samhälle och af den representation, som är uttrycket af folkets önsknings och behof, bör den kunna få anledningar nog till att pröfva allt och välja det yppersta; den torde då knappast behöfva den öfning, som kan bestås af den enskilde genom väckande af rättstvister och som, i fall de ofvanantydde grundsatserna i verkligheten och på allvar skulle tillämpas, nödvändigt måste mera skada den enskilde än gagna förvaltningen och det allmänna. I stället för att klaga öfver det afbrott, som genom den administrativa domsrättens försvinnande skulle inträda i den administrativa lagstiftningens utveckling, borde man ock lätteligen kunna inse den stora vinst, som samma förändring för denna lagstiftning måste medföra. Medvetandet derom att lagarne skola vid tillämpningen af andra myndigheter och
efter

efter strängt formela grunder bepröfvas, måste ju mer än något annat tvinga lagstiftaren att vinnlägga sig om den oförtydliga klarhet, som är en lags yppersta fulländning. För sjelfva lagstiftningen torde detta tvång vara mera helsosamt än den frihet, som genom domsrätten lemnas att i lagens sjelfva tillämpning förbättra dess mening och uttryck. Och framför allt måste ett sådant lagstiftningens och lagskipningens åtskiljande här såsom alltid medföra den vinst, att man derigenom åtminstone kan veta hvad som för hvarje fall är lag, något som är alldeles omöjligt under ett system, hvilket *kan* gifva retroaktiv verkan åt utfärdade författningar, eller stifta lag i och med sjelfva lagens skipande.

Men den administrativa domsrättens försvarare hafva till grund för sina yrkanden ett annat skäl, och detta i så måtto viktigare, som det ännu mera synes göra spørsmålet till en fråga om det praktiskt möjliga och utförbara. De säga: att dom i tvistemål ju måste grundas på kännedom icke blott af alla till målet hörande omständigheter, utan äfven af de lagar, som kunna bestämma tvistens afgörande; att dom i ekonomiska och administrativa tvistemål i synnerhet måste fordra kännedom af de ekonomiska förordningarne samt äfven af de många egendomliga förhållanden, som råda inom rikets förvaltning och allmänna hushållning; att med ett ord en särskild *lagkännedom* och en särskild *sakkännedom* således här tydligen äro af nöden. Den ekonomiska lagstiftningen i vårt fädernesland har under århundraden antagit sådana proportioner af oreda och mörker, att man svårligen kan förvänta det någonsin domare skola kunna förena nödig kunskap i detta författningsväsende med den allmänna lagens grundliga kännedom, och aldraminst får förutsätta att någon sådan nödig kunskap nu hos vår domare-korps står att finna. Särskilde domare och särskild *lagkunskap* torde derföre åtminstone i några instanser för sådana ärenden vara behöfliga. Vidare är det onekligt, att i en stor mängd dylika mål sjelfva bevisningsmedlen och sakens alla omständigheter äro att finna uti äldre eller nyare urkunder, hvilka, i arkiverna förvarade, för de vanliga domstolarne icke äro tillgängliga och hvilkas rätta begagnande för de flesta domare torde vara en ogenomtränglig hemlighet. Man torde väl då, med Konung Carl XI, kunna antaga, att Häradsrätterna, Rådstufvurätterna, Hofrätterna och Högsta Domstolen, af brist på dokumenter, skäl och bevis i dylika mål, icke skulle kunna komma till den sanningens grund och upplysning, som sig bör; och att sålunda till dessa målens bedömande äfven en särskild *sakkunskap* och en deraf mächtig domare-korps är af nöden.

Slutligen har man invändt, att, äfven om dylika tvister till domstolarne skulle öfverlemnas, följdén naturligtvis icke skulle blifva någon annan än den, att desamma ärenden, som förut i Kollegierna till afdömande inkommit, nu skulle dit i remissväg och för nödiga upplysningars vinnande insändas, hvarföre någon lättnad, isynnerhet i Kollegiernas göromål, härigenom icke stode att vinna.

Äfven dessa skäl torde emellertid icke sakna sitt svar.

Först och främst kunna den administrativa domsrättens vedersakare begagna tillfället att anmärka, hurusom det är endast en ringa del af de nuvarande ekonomiska tvistemålen, om hvilka man med något sken af sanning kan säga, att de endast hos förvaltningsmyndigheterna kunna träffa sina tillbörliga *lag-* och *sak-*kunniga domare. Detta träffar t. ex. alldeles icke in på de flesta s. k. hushållningsmålen, ej heller på fattigvårdsmålen, ej heller på bevillningsmålen, ej heller på åborätts- och skatteköpsmålen, och för bibehållande af förvaltningens domsrätt i sådana tvister skulle man sålunda gå miste äfven om dessa mycket betonade argumenter. Ty icke lärer väl någon vilja påstå, att Konungens Befallningshafvande ega bättre sakkännedom än Häradsrätterna för att pröfva tvister om fattigförsörjning, utsyning på allmänningar, fiskerätt, vägdelning, brobyggnadsskyldighet, skjutsentreprenader, presträttigheter, räntepersedlars forsling och leverering, om företräde till åborätt och skatteköp m. m., tvister hvaruti ofta just Häradsrätten har uppdraget att meddela sakutredningen, ehuru den icke får befatta sig med den formela rättens tillämpning. Icke heller torde kunna sägas, att det är för någon der befintlig större sakkännedom skull, som Kammarrätten och Kammar-kollegium äro mer än Hofrätten, eller Regeringen mer än Högsta Domstolen egnade att afdöma dylika tvister, då med all säkerhet Kammarrätten betraktar ett bevillningsmål eller en fattigvårdstvist fullkomligt lika mycket ur formelt juridisk synpunkt, som Hofrätten skulle det göra, eller som Högsta Domstolen ser och måste se en tvist om laga skifte; då Kammar-kollegium, som bekant, uti hvarje vägdelningstvist, hvarje skjutsningsfråga ingalunda ur sina arkiver, utan genom remisser till vederbörande myndigheter i landsorterna vinner *sakens* eller omständigheternas utredning; då samma Kollegium i tvister om företräde till åborätt eller skatteköp icke har något annat att pröfva än slägtledning och möjligen framlagda äldre bördsrätts- eller skatteköps-dokumenter; och då slutligen Departements-chefen i Regeringen naturligtvis icke har någon annan method att använda, än den man bör förutsätta, att de lägre instanserna hafva begagnat.

För åtskilliga af dessa mål, såsom t. ex. fattigvårdsmålen, bevillningsmålen, vägdelnings- och gästgifveri-entreprenadsfrågorna, åborätts- och skatteköpstvisterna o. s. v., torde väl ock gälla, att de icke just kräfva någon vidsträcktare *lagkännedom* än den, som för hvarje domare står att vinna i temligen allmänt kända och lätt tillgängliga författningar och lagar af yngre datum.

Men nekas kan dock icke, att detta oaktadt en rätt stor mängd af de s. k. administrativa tvistemålen fordra såväl en omsorgsfull och på stor sakkunskap grundad utredning, som en ovanlig kännedom af en mycket invecklad lagstiftning. Beträffande dessa mål måste då den administrativa domsrättens vedersakare emot dess försvarare söka att göra gällande en helt annan uppfattning af domarens kall och uppgift, än den dessa sednare genom sina yrkanden ådagalägga. Motionären har, såsom af hans motiver, sidd. 3, 4 synes, sjelf sökt framhålla en

dylik motsatt uppfattning af domarens kall, en sådan, som redan 1826 års Lagkomité med mycken styrka betonade, då den framhöll skilnaden mellan rättsskipningens olika momenter.

“I fråga om de särskilda kunskaper, som skulle fordras för vissa tvisters afgörande“, sade denna komité i motiven till sin rättegångsbalk, “har man förblandat det som hör till bevisningen med det som hör till domsrätten. Onekligen är mången sak af den egenskap, att för dess pröfning upplysningar tarivas, hvilka ej kunna meddelas utan insigt och erfarenhet i ämnen af helt annan natur, än den man kan föra inom juridikens omfång, och som man bör känna för att i allmänhet vara en skicklig domare. Så förekommer t. ex. i stridigheter om bergshandteringen frågor, hvilka ej kunna lösas utan kännedom än af det vetenskapliga, än af det praktiska i denna handtering; i åtskilliga saker ingå tvisteämnen, som ej stå att reda utan läkarevetenskapens biträde; i andra åter är det angeläget, att beskaffenheten af en viss lokal utrönes genom mätning eller afvägning; stundom äro underrättelser nödiga om handelsförhållanden och dit hörande coutumer; stundom beror tvistens utgång på det begrepp man gör sig om en viss konstfärdighet eller slöjd; men deraf att kunskaper i dessa olika ämnen omöjligen kunna hos domaren förutsättas, följer alldeles icke, att hvarje sak ej skulle kunna blifva tillräckligen upplyst och utredd, för att med rättvisa af dömas. Innan dom fälles, bör bevisningen å ömse sidor bringas till den fullständighet, som parternas rätt kräfver, dit äfven är att hänföra inhemtandet af de upplysningar, som kunna vara af nöden från *sakkunnige män*. Domarens medverkan i detta afseende är ledning af bevisningens gång, hvarigenom parterna sättas i tillfälle att ernå slika upplysningar, om de ej utan hans mellankomst skulle vinnas. Således inhemtas utlåtande än från kemisten, mineralogen eller bergsmannen, än från läkaren eller kirurgen, än från landtmätaren eller nivellören, än från den handlande, än från konstnären eller slöjdidkaren, allt efter sakens olika art och beskaffenhet. Detta utlåtande är egentligen ingenting annat än ett vittnesbörd i saken, hvarföre det ock bör såsom sådant edeligen bekräftas, derest det icke under embetsmannavitsord meddelas. Sedan bevisningen sålunda blifvit fulländad, inträder *domarens* slutliga åtgärd, att, på grund af alla upplysningar och omständigheter som förekommit, slita tvisten parterna emellan. Hans funktion blir då hvad den bör vara, att *skipa lag och rätt*; och denna lagskipning stöder sig på de uppenbara skäl och bevis, som i handlingarne förvaras, ej på de hemliga kunskaper, som hos domaren förutsättas. När sakkunnige mäns yttranden ingå i bevisningen, har hvarje part både tillfälle och rätt att undersöka dessa yttranden och uppställa skäl mot skäl, innan domen faller; när deremot domarens egen sakkunskap först genom sjelfva resultatet, domen, träder i ljuset, kan deremot någon så beskaffad föregående undersökning ej ega rum, utan parten får, i stället för rättigheten att göra alla möjliga invändningar mot bevisningen uti första instansen, den att klaga öfver

domen i högre rätt; och antoge man, att enahanda hos domaren inneboende vetande skulle anträffas äfven i högsta instansen, så vore partens rätt till all vidare talan förlorad, i och med sista domen uppenbarat detta vetandes resultat.“

Den komité, som så yttrade sig, afsåg dermed såsom yttersta mål upphäfvandet af alla särskilda näringsdomstolar och äfven af den administrativa domsrätten, hvarvid de särskildt hade att åberopa Kongl. Maj:ts eget Bref af den 21 Maj 1819, hvilket för komitéen antydt en sådan väg som den rätta. Komitéen kunde naturligtvis med sanning säga, att dess ofvan anförda grundsatsers icke voro någon fullkomlig nyhet i det Svenska rättegångssättet, enär t. ex. i mål, hvilkas afgörande berodde på medikolegal besigtning, ett *yttrande* var allt som erfordrades af sakkunnige personer, under det domaren ansågs befogad fälla dom, och man således kunde säga, att i denna såsom ock i några andra dylika frågor våra domstolar redan åt förhandlingsgrundsatsen lemnat ett visst utrymme bredvid den öfliga undersökningsgrundsatsen. Men komitéens uttalade mening har dock betydelse såsom ett viktigt uppslag i vårt rättegångsväsen; den var afgifven af landets då lagkunnigaste män; den uttalade förkastelsesdomen öfver den uppfattning af rättsskipningens begrepp, hvilken hade fått lif och erkännande i de sekelgamla näringsdomstolarne och i viss mån äfven i den administrativa domsrätten; den öppnade också en väg, på hvilken man sedermera fortgått ända derhän, att den grundsats, som förr erkändes såsom ett undantag, numera kan anses såsom en regel, hvilken lider få undantag. Och dessa undantag utgöras hufvudsakligen af den ännu kvarstående administrativa domsrätten. Grundsatsen erkändes, då man år 1828 förklarade för öfverflödig Kommers-kollegii och Bergskollegii dåvarande vidsträckta domsrätt i handels- och bergs-ärenden af både civil och kriminel natur och öfverflyttade alla dessa till Hofrätterna såsom andra instanser. Den erkändes vidare och ännu kraftigare, då man förklarade äfven den första instansens särskilda domstolar för dessa ärenden obehöfliga, och tid efter annan upphäfde våra gamla Bergstingsrätter, Grufrätter, Hallrätter, Posträtter, Gränsetullrätter och Sjötullrätter. Dermed hade man sagt: det behöfves ej bergsmän att döma i bergstvister, ej köpmän och tullnärer att döma i tullmål, ej kännedom i rikets kommersväsen för befogenhet att pröfva tvistiga handelsärenden; och under formen af sakkunnige mäns yttranden förskaffade man åt domstolarne den sakkännedom, hvilken man förut velat finna i domarens egen insigt och erfarenhet. Nu är frågan, om icke samma grundsats skulle kunna bereda samma väg åt äfven de administrativa mål, hvilka ännu sägas kräfva särskildt sakkunnige domare. Det må till fullo medgifvas, att i många af dessa tvister ingå omständigheter, som icke stå att utreda utan noggrann kännedom af kamerala förhållanden och isynnerhet af kamerala stadgar och urkunder; än måste jordeböcker genomletas för flera hundra år, och hvar och en vet, att ett sådant letande förutsätter en vana, som nära nog är konstfärdighet; än

måste frågans afgörande föregås af ett sökande efter bref och författningar, hvilka för den oinvigde ofta icke förråda ett spår af sin tillvaro; än förekomma uträkningar af mått, mål, vigt och penningevärden eller tydning af termer, hvilka kräfva en nästan vetenskaplig behandling jemförlig med kemistens analyser. Men oakadt intet af detta kan fordras af domaren, följer deraf knappast, att denne ej skulle kunna komma till den sanningens grund och upplysning som sig bör. "Ty innan dom fälles, bör bevisningen å begge sidor bringas till den fullständiga utredning, som hvardera partens rätt kan kräfva", och dit är att hänföra inhemtandet af de upplysningar som kunna lemnas af *sakkunnige män*, här särskildt de samma myndigheter, som äro af sådana urkunder och sådan sakkännedom i besittning. Lika möjligt som det för en domare är att döma efter inhemtade utlåtanden och vittnesbörd af bergsidkare, landtmätare, handlande eller läkare, lika lätt borde han kunna finna sakens grund och sanning efter delfäendet af så förträffliga och sakrika utredningar, som t. ex. Kammar-kollegium eller ett motsvarande embetsverk vore i stånd att åt parterna lemna. Är Kronan i målet part, så gör ett embetsverk dylik utredning å dragande kall och embetes vägnar, är det enskilda parter som af sådan undersökning äro i behof, så måste embetsverkets källor stå till deras disposition och dess krafter, så vidt som domstolens behof af upplysningar kan medföra deras officiela anlåtande. På sådant sätt skulle äfven i dessa mål den fördelen åt parterna beredas, att efter bästa förmåga och kraft få göra alla sina påståenden och skäl till fullo inför domaren gällande, utan att behöfva lita på eller nöja sig med den utredningsförmåga, som hos en sakkunnig domare skall förutsättas.

Antager man dessa grundsatser för sjelfva rättsskipningen — såsom de ju i de flesta fall redan äro antagna — så synes sålunda som om äfven detta skäl för den administrativa domsrätten borde tillerkännas ett mindre betydande värde.

Hvad slutligen den invändningen beträffar, att åtgärden till intet resultat skulle leda, när tvistemålen ändock under annan form måste till samma förvaltningsmyndigheter ingå, så är detta naturligtvis endast en förmodan grundad på den förutsättningen, att alla de mål, som nu till Kollegierna ingå, verkligen behöfva en sådan grundlig och endast der verkställbar utredning. Förutsättningen har man icke försökt att på något sätt bevisa, och likaså kan det visserligen vara svårt att ovedersägligt vederlägga densamma. Men några sifferuppgifter kunna dock åtminstone häntyda på det rigtige svaret. Som bekant, och som nedan närmare skall omförmälas, blefvo år 1828 en ganska stor mängd af administrativa tvistemål från Kollegierna till vanliga domstolar förflyttade, och af denna förflyttning borde väl sålunda hafva visat sig den följd, som man nu ställer i utsigt, i fall alla de öfriga målen skulle följa dessa efter: de borde allesammans

eller åtminstone till större delen i remissväg hafva kommit till Kollegierna tillbaka. Svårt är att uppgifva det antal, dessa mål före sin förflyttning årligen plägade utgöra inom Kollegierna, och Utskottet har icke medhunnit att skaffa sig fullständig kännedom derom. Men otvifvelaktigt voro de ej så få, t. ex. inom Kammar-kollegium. Tillses, man nu, huru många de mål äro, som t. ex. under de sista 20 åren Högsta Domstolen funnit nödigt att för utrednings vinnande till Kammar-kollegium remittera, så visa sig följande siffror.

Remisserna i revisionssaker till Kammar-kollegium utgjorde:

1848 3.	1858 2.
1849 4.	1859 14.
1850 5.	1860 7.
1851 6.	1861 11.
1852 6.	1862 6.
1853 7.	1863 11.
1854 5.	1864 4.
1855 6.	1865 15.
1856 5.	1866 10.
1857 2.	1867 7.

Således i medeltal för år: 7.

Af dessa siffror få farhågorna ingen synnerlig grund.

Men ännu starkare framträder frågan om den praktiska utförbarheten uti några betänkligheter, som af den administrativa domsrättens försvarare framhållas, då de påminna:

att våra domstolars nuvarande organisation icke just gör dem mycket egnade att motsvara nya och förökade anspråk. Klagan öfver deras långsamhet förspörjes och har länge försports; det vore då fara värdt, att de administrativa tvistemålen, åtminstone om de redan i första instansen till allmänna domstolarne hänvisades, af den t. ex. vid Häradsrätterna häfdvunna tidsutdrägt skulle lida ett ganska betänkligt men. Onekligt är det ju ock, att öfverflyttandet till Häradsrätter och Rådstufvurätter af alla de tvistemål, som nu ligga till Konungens Befallningshafvande, till Hofrätter och Högsta Domstolen af dem, som nu tynga Kollegierna och Regeringen, alldeles i samma mån måste öka de förra myndigheternas göromål, som de minska de sistnämndas. Och den enkla slutsatsen häraf synes vara, att en dylik förflyttning måste såsom vilkor förutsätta en förstärkning i domstolarnes arbetskrafter och en tillökning i åtminstone Häradsrätternas arbetstid.

Till bemötande af denna betänklighet eller tillbörligt uppskattande af dess vigt och inflytande fordras en närmare utredning af de nuvarande administrativa

målens antal och beskaffenhet, och anser sig derföre Utskottet helst böra uppskjuta frågans besvarande, till dess det gifvit en kort öfversigt af några väsentliga momenter i denna domsrätts historia.

En sådan framställning skulle, för att motsvara anspråken på en fullständig utredning, egentligen gå tillbaka till den administrativa domsrättens ursprung och sedan medelst en noggrann vetenskaplig undersökning följa dess utveckling genom mer än tvänne århundraden. Men som Utskottets knappt tillmätta tid icke kunnat möjliggöra en sådan forskning på ett nästan helt och hållet obrutet fält, så har det för äldre tider nödgats inskränka sig till några korta antydningar, för att endast åt perioden efter 1809 och den administrativa domsrättens successiva förminskning egna en större uppmärksamhet.

Vill man söka denna domsrätts ursprung och tiden för dess första tillvaro, så torde man knappast få inskränka sig till ett letande efter de författningar eller instruktioner, hvilka i tydliga ordalag förflytta tvistemål från domstolarne till förvaltningens myndigheter. I afseende å en ganska stor del af dessa mål skulle man då icke förstå, huru de kommit under förvaltningen, och sjelfva den naturliga uppkomsten af denna domsrätt skulle man ock förbise.

Det är först mot slutet af 1600-talet som man i en och annan förordning, såsom t. ex. Kongl. Brefven § 1685, § 1694, finner sådana förbud mot domstolarnes inblandning i vissa mål och dessas förflyttning till förvaltningen. I de första landtstatsinstruktionerna söker man också förgäfvos efter uttryck, som häntyda på en sådan förvaltningens särskilda domsmyndighet, och det är först i 1687 års landshöfdinge-instruktion, som man ser bestämda stadganden om landshöfdingens åliggande att "lägga mellan tvistande" eller "döma efter lagar och författningar." I åtskilliga af 1600-talets instruktioner förekomma till och med uttryck, som synas tala för det antagandet, att förvaltningens domsrätt då icke erkändes, att den förvaltningen åliggande pligt att bevaka Kronans rättigheter icke medförde rätten att döma i de derom uppstående tvister, utan blott skyldigheten att dervid bevaka Kronans intresse och inför *rätta* utföra hennes sak *).

Men detta oaktadt är det alldeles oförnekligt, att hvad vi nu kalla administrativ domsrätt har sin första rot i 1500- och 1600-talens förvaltningssedvänjor, om icke i deras lagar. Alla tvister om skyldigheter till det allmänna och de flesta tvister mellan Kronan såsom jordegare och hennes undersåter eller underhafvande voro den tiden helt naturligt alldeles inga rättsfrågor. I afseende å de allmänna skyldigheterna och skatterna hade förvaltningens organer en diskretionär magt, som till det mesta måste utesluta all fråga om den enskildes *rätt*; var skatten beviljad af Ständerna, — och som bekant, ofta nog äfven utan ett sådant beviljande —, så var det förvaltningens sak att bestämma om sättet för

*) Se t. ex. Kam.-koll. Instruk. 1618 § 6. mom. 7. — Ordningh, hvarefter räntorne uppbäres etc. skole den 27 Juli 1624. § 6, mom. 5. § 18. m. fl.

dess utgörande eller att "medla" på bördorna; var *behofvet* af dagsverken, skjuts, körslor och andra naturaprestationer för handen, så var det förvaltningens sak att bestämma af hvilken behofvet närmast skulle fyllas; voro friheter och förmåner förunnade åt enskilde, så innebar denna frihet ingen säker grund för verkliga rättsanspråk. Och hvad beträffar Kronans förhållande till sina åboer och underhafvande, så var detta likasom den enskilde husfadrens förhållande till sina tjenare af så patriarkalisk art, att det knappt kom i fråga att uppfatta det under synpunkten af ett strängt rättsförhållande. Också voro den tidens besvär öfver den lokala förvaltningens åtgärder i sådana stycken icke något annat än antingen anklagelser eller bönfällande ansökning, "klagemål" eller "suppliker." De inkommo också ofta och talrikt nog under både 1500- och 1600-talet; de gingo då den väg, som den tiden var naturligast, och sökte sig fram till Konungen, landsfadren, som allt skulle höra och allt med rättelse afhjelpa: ville menigheter klaga eller bedja, sände de sina betrodda ombud; den enskilde drog sjelf till hofs eller sökte Konungen under hans resor i landet. Eller ock användes ett än vigare sätt, då både klagomål och suppliker försändes med Ständernas Fullmäktige och till Regeringen inlemnades under form af de olika ständens besvär. Och väl är att märka, huru dessa under vår Riksdags första skeden omfattade icke blott hvarje stånd, icke blott enskilda menigheters och korporationers, utan äfven mycket ofta och talrikt enskilde personers besvär. Kollegierna deremot hade under sitt första utvecklingsstadium föga med dylika ärenden att beställa. Kammar-kollegii registratur t. ex. är ända till 1680-talet, ja ännu i början af 1700-talet mycket fattigt på s. k. *resolutioner* å enskildes andraganden. I stället fick Kollegiet på ett annat sätt befattning med de enskildes suppliker, då nemligen landshöfdingarne ideligen dit insände sina frågopunkter rörande tvistiga och öfverklagade åtgärder, hvarvid då Kollegiet afgaf svar, huru beskattningsförordningar och riksdagsbeslut skulle tolkas, huru mandater skulle tillämpas, huru friheter skulle respekteras o. s. v. Men det var alldeles gifvet, att besvärens mängd och beskaffenhet skulle snart kräfva mera stadgade former och en annan behandling. Kollegierna erbjödo sig helt naturligt till mellaninstanser för besvären och de blefvo det. 1682 års sollicitationsplakat upptager dem bland de öfriga myndigheter, hvilka vid besvärs och ansökningars förebringande icke fingo förbigås. Och Frihetstidens Ständer, som tillvällat sig rätten att döma äfven öfver enskildes besvär, sökte dock så väl genom sin Riksdags-ordning af år 1723 som genom 1727 års Sollicitationsplakat att förminska deras antal och på Kollegierna öfverflytta en magtutöfning, som de sjelfva omöjligen i hela dess vidd kunde bestyra.

Sedan följde ett ideligt lagstiftande för att åt behandlingen af de administrativa besvären gifva ordning och former. Se t. ex. Förordningarne § 1736, § 1759, § 1779, Kongl. Resolutionen på Städernas besvär § 1752, Kongl. Förklaringen § 1773 m. fl. Vid riksdagen granskades besvären af Urskilningsdeputationen

deputationen innan de af Ständerna upptogos. Hos Konungen behandlades de såsom kabinettsärenden och kommo till Rådet, endast i fall Konungen ville afvika från Kollegiernas beslut. Hos Kollegierna åter antogo de alltmer utseendet af verkliga tvistemål; formerna för deras handläggning stadgades genom både lag och sed; om besvärstider och besvärshänvisningar, om kommunikationer, remisser och påminnelser, om delgifningsbevis, uppskofsinvändningar och förklaringar gåfvos gång efter annan de föreskrifter, som slutligen bestämt den ekonomiska tvistemålsprocessens karakter. Också förökades de administrativa tvistemålens antal betydligt under det 18:de århundradet. Man får dock vid bestämmandet af den administrativa domsrättens utsträckning vid denna tid icke tro sig hafva nog af att genomgå deras instruktioner från århundradets första hälft. Man skulle då om densamma få ett ganska ofullständigt begrepp, ty för Kammar-kollegium t. ex. upptager den ända till år 1838 gällande instruktionen af 1734 inga andra besvärmål än de som fördes öfver tullbehandling och landtmätarearfvoden, frågorna om allmänna byggnader och kommunikationsanstalter, om Kronans hemman och allmänningar. Det är genom en under hela århundradet fortsatt lagstiftning, som denna domsrätt fått sin utbildning, och de stadgar, som än på den ena, än på den andra grunden till förvaltningen hänvisat alla möjliga tvistemål, samt bestämt om tiden, sättet och stället för deras fullföljande, utgöra ett mycket betydande antal. Det var då af vigt att bestämma ej blott hvilka mål icke skulle af domstolar handläggas, utan äfven af hvilka förvaltningsmyndigheter de rätteligen skulle upptagas, och isynnerhet blef denna kompetensfråga af mycket grannliga beskaffenhet de olika Kollegierna emellan.

Utskottet vill emellertid icke inlåta sig i någon detaljerad framställning af alla dessa författningar, hvilka för öfrigt till större delen äro att finna i allmänt tillgängliga lagsamlingar. Säkert är, att de utvisa huru förvaltningens domsrätt oupphörligen utbildades och vann stadga.

Mindre betydelse hade de protester eller afvikelser, hvilka i författningar och konungabref, sådana som Förordningarne af $\frac{2}{3}$ 1755, $\frac{1}{3}$ 1791, $\frac{1}{3}$ 1789, Kongl. Resolutionen på allmogens besvär 1756 m. fl., en och annan gång förekommo, och ehuru man vore frestad att se en stor grundsats uttalad i Kammar-kollegii instruktion af år 1734, "att Kollegium ej må draga till sitt utslag några tvister, som privatorum rättigheter röra kunna och till domaren äro hörige", så är åtminstone säkert, att den grundsatsen icke tillämpades. Utvecklingen fortgick ännu under vårt århundrade och befrämjades mäktigt af viktiga ekonomiska förordningar från 1803, 1805, 1808.

Men 1809 års hvälfning hämmade henne och från den tiden begynna motsatta sträfvanden att göra sig gällande.

Frågan om administrationens ombildning och förenkling kom naturligtvis under det väsendtligen förändrade statsskicket bland de första på dagordningen,

och sparsamhet var den lösen, hvarmed hon äfven då gjorde sitt första uppträdande. Under det hon sedan genomgick det ena stadiet efter det andra, medförde hennes ideliga upprepande slutligen den klara insigten, att ingenting kunde förenklas och förändras, förrän den administrativa domsrätten först fått sin dom. Särskilda Utskottet vid 1817 års riksdag stadnade inför denna nödvändighet, men fann frågan vara af sådan vikt, så grannlaga beskaffenhet och så nära sammanhang med då påtänkta och under beredning varande förändringar i allmänna lagen och de ekonomiska författningarna, att Utskottet föreslog hennes fullständiga utredande genom samverkan af trenne särskilda komitéer: de begge, som redan öfversågo allmänna lagen och det ekonomiska författningsverket samt den vid riksdagen för styrelseverkens reglering ifrågasatta.

Förslaget vann bifall och Kongl. Maj:t gaf till och med sjelf, i ett bref af den 21te Maj 1819, för de trenne komitéerna till känna, att han funnit sammanblandningen af de administrativa myndigheternas och domaremagtens befattningar vara det väsendtligaste hindret för Styrelsens egna stora ändamål, för förvaltningens enkelhet och kraft, hvarför de anbefalldes att utarbete ett förslag till alla rättsfrågors afekiljande från de förvaltande myndigheterna. Och denna uppmaning gingo de tre komitéerna att besvara, såsom det synes, med full föresats att i vidsträcktaste mått verkställa en sådan rensningsprocess.

Deras uppgift var också i sanning ej obetydlig eller särdeles lätt att bringa till lösning. De hade att i hvarje punkt af sitt yrkande möta motståndet af ett allmänt tänkesätt, som mer än någonsin hemtade styrka af det beständes "beproofvade säkerhet"; de hade framför sig institutioner, som stadgat sig under århundraden; de sågo denna domsrätt såsom ett uttryck af en förvaltningens häfdvunna myndighet gent emot den enskilde och, hvad än värre var, såsom ett skenbart oafvisligt corollarium till hela det system, hvari näringar och handel voro inpassade. De funno, att man hittills alls icke gjort skilnad mellan å ena sidan magten att förvalta det allmännas tillhörigheter och skyldigheten att bevaka dess intresse, och å den andra rätten att afgöra stridigheter om dessa tillhörigheter och för det allmänna viktiga rättigheter; mellan magten å ena sidan att bestämma utskylders belopp och fördela de allmänna besvären samt kontrollera sådana skyldigheters fullgörande och å andra sidan rättigheten att döma rörande giltigheten af rättsanspråk, som mot sådana åtgärder uppställdes; mellan magten att befrämja näringarnas uppkomst och förkofran och rätten att fälla dom i dessa befrämjade näringars och gynnade näringsidkares enskilda rättsförhållanden; mellan magten att stifta, ändra och förklara ekonomiska och polis-författningar och rätten att tillämpa dem och ådöma straff för deras öfverträdande; mellan magten slutligen att kraftfullt styra underlydande embetsmän och rätten att inträda i den domarebefattning, som genom ett formligt tilltal påkallas.

Alla de olika skäl, hvilka här ofvan såsom den administrativa domsrättens vanliga hufvudgrunder äro anförda, gällde den tiden såsom obestriddiga grundsatser och hade också sitt uttryck i en mångfald af olika domstolar, på hvilkas kompetens-stridigheter också icke var någon ända.

Först och främst kunde man ej förstå annat än, att hvar sak och, för såvidt man ännu fasthöll urgammal åtskilnad mellan medborgare, äfven hvarje slags personer skulle hafva sina särskilda domare.

Derför hade man för olika mål i första instansen att tillgå Bergstingsrätter, Tullrätter, Grufrätter, Hallrätter m. m., och i stället för Hofrätterna egde alla dylika domstolar Kommers- och Bergs-kollegierna till öfverrätter. Dessa förvaltningsverk hade till och med i utöfvandet af domaremyndighet i de till näringarne och handeln hörande rättegångsärenden en af sina viktigaste funktioner. Om vidden af deras doms rätt kan man göra sig en föreställning, om man betänker, att till pröfvande i Bergs-kollegium hörde:

1) Alla tvistemål om lön eller andra rättigheter vid grufvor och bruk; om städsel eller tjenstetid, om redovisning för förvaltning emellan husbönder och deras underhafvande vid bruk eller bergverk;

om uppfinnarens och jordegares inbördes rättigheter, i afseende på nya anvisningar till metaller och mineralier, eller gamla ödelemnade grufvors upptagande;

om rättigheten till grufvor må anses förvarad genom verkställt arbete på rätt bergsvis, eller om den bör anses förlorad genom underlåtenhet deraf;

om grufvors utmål;

om intrång i malmfälten inom andras områden;

om skogslotter uti bergslagen emellan bergsmän och hytte-egare;

om kolnings skyldighet eller kolhandel inom bergslag;

om förlag vid bergs- och brukshandteringen;

om klyfning af bergsmanshemman;

om vattenuppdämningar, som kunna komma i fråga, dels vid anläggning af nya bruk eller bergverk, till men för grannar, vare sig bruksegare eller andra, dels ock vid redan anlagda verk, andra bruk eller bergverk till förfång.

2) Alla brottmål rörande

förbrytelser af bergsfolk i och under arbetet, samt stölder och snatterier, om vid bergverken föröfvas;

anklagelser mot bergsarbetare för det de förfara, förslösa, genom oskicklighet i arbetet förderfva, eller otroget behandla deras husbönders tillhörigheter;

anklagelser för åverkan på konst- och uppfordrings-maskiner m. m. vid bergverken; för olofligt svedjande eller skogselds utsläppande, för åverkan eller för olaga intägter å allmänningar eller skogar, som äro grufvor, hyttor, bruk eller andra bergverk anslagna eller tillhöriga; inom bergslag: för sågars orätta begagnande eller för olaga trä- eller brädhandel; likaledes inom bergslag: för

olofligt öfversmide; för olaga tackjernshandel, eller för bergs-effekters bristande godhet, emot hvad om jernvråkeriet är föreskrifvet.

Till Kommers-kollegii handläggning åter hörde en mängd mål, som egde gemenskap med de under Kommers-kollegium hörande näringar, såsom:

1) tvister i anledning af skrå-ordningar eller handels-reglementen eller eljest emellan handlande och deras betjente, om tjenstetid, lön och mera dylikt; skuldfordrings- och andra tvister emellan fabriks- och slöjdidkare och deras arbetare, samt emellan sådane näringsidkare och deras förläggare, om hvad som allena handteringen eller rörelsen angår; så ock fordringsanspråk i allmänhet hos fabriksarbetare;

dykeri- och bergnings-tvister;

tvister med skeppsrederier om skyldighet att ersätta den kostnad, hvilken genom konsulerna blifvit förskjuten till Svenske, å utrikes orter varande, sjömäns hemförskaffande.

2) brottmål, såsom om förbrytelser mot författningarne om lurendrejeri och tullförsmällning, samt ut- och inrikes seglation; mot författningarne om resor öfver riksgränserna utan pass; mot kontroll-författningarne; mot stadgan om Nord-sjö-fiskerierna; mot de för fabriker och andra slöjd-inrättningar, som ej under skrå höra, särskildt gifna författningar; mot skrå-ordningen och dermed gemenskap egande författningar eller reglementen för handel och köpenskap i städerna; mot författningarne om den gårdfarihandel, som är en del af Westergötlands innevånare tillåten; så ock mot författningarne om Algieriska sjöpass;

förbrytelser, som, efter reglementet för Eskilstuna fristad, upptagas af ordningsmannarätten derstädes;

frågor om ansvar för origtiga mätarebref och felaktig skeppsmätning; om ansvar å städernas rederier för brist i de ständiga saltupplagen; så ock om ansvar och deraf följande skadestånd för anställt, men ogilladt klander af ett ovilkorligen meddeladt privilegium exclusivum;

förbrytelser med ord eller gerning mot direktörer, waterschout eller sjömanshus-betjente i och för deras tjänster.

Att alla dessa ärenden ansågos behöfva embetsverk såsom öfverrätter, det berodde naturligtvis på den då gängse uppfattningen af domarens kall, hvilken man ej ens för den andra instansen kunde släppa. Att de voro rent judiciela mål, det bestred man för öfrigt icke; och Högsta Domstolen var derföre också i tredje instansen deras forum.

Men deremot ville man alldeles icke erkänna den judiciela karakteren hos de tvistemål, i hvilka Kronan var direkt part och naturligtvis ännu mindre i dem, der det var fråga om det rättvisa måttet af allmänna skyldigheter. Sådana mål voro enligt denna tids uppfattning utan gensägelse administrativa ärenden och måste sålunda vandra alla förvaltningens instanser igenom. Om åboen å ett kronohemman bestred kronofogdens rätt att vråka honom derifrån och ville be-

visa sig icke hafva sitt värdskap och sin rätt förverkat; om egare af skatterättsfordringar, stockfångst-privilegier, fiskerättigheter och dylikt med bref och författningar mot Kronans anspråk ville göra gällande sin rätt; om Kronans ombud yrkade, att hemman skulle mista de friheter, hvilkas vilkor de ej uppfyllt, eller att byten och liqvitationer mellan Kronan skulle gå tillbaka såsom felaktigt eller orättvist uppgjorda; om tvist uppstod rörande hemmans rätta mantal eller plats i jordeboken, eller mellan Kronan och hennes entreprenörer, leverantörer eller arrendatorer om beståndet eller tydningen af ingångna kontrakter; eller om kronofogden och räntegifvaren icke förlikades om beskaffenheten af levererad tiondespanmål eller om forslingskyldighetens utsträckning; — i alla sådana mål, der Kronan dock tydligen i och genom sina embetsmän var part, voro desse samme embetsmän de ende tillbörliga domare. Och likaså voro naturligtvis samma myndigheter domare i alla stridigheter om tillvaron eller måttet af utskylder, räntor och allmänna skyldigheter, så att Konungens Befallningshafvande afgjorde eller ock mottog och sedan till sina öfverordnade embetsverk hänvisade alla mål rörande t. ex. beloppet af hemmans skatter och grunden för räntepersedlarnes lösning, alla tvister om bidragsskyldighet till allmänna byggnader, till vägars, broars och färjors underhåll, till skjuts och kronobrefbäring, alla besvär öfver bevillningstaxering och markegångssättning, alla frågor om fattigförsörjning och helsovårds-skyldighet.

Så var det ock en grundsats, hvarifrån undantag ej gerna kunde ifrågakomma, att administrationen egde domsrätt i alla sådana tvister, der Kronan på något sätt indirekte var part, i alla sådana tvister enskilde emellan om skyldigheter eller rättigheter, der Kronan kunde betraktas såsom medintressent, eller såsom ursprunglig gifvare af rättigheter eller som kontrollerande myndighet öfver skyldigheternas fullgörande. Sålunda skulle bonden och indelningshafvaren, församlingsboerne och presten, som icke ville åsämjas om rätta måttet af tionde, räntor eller dagsverken, som tvistade om tydningen af härom ingångna kontrakter, eller om halten och värdet af levererade persedlar, alltid med sina besvär och förklaringar inför ortens förvaltningsmyndighet eller Kollegierna drifva sina påståenden; likaså åboer och bruksegare, som bestredo hvarandra rättigheten till skogshygge, bete, uppodling eller kolning å gemensamma rekognitions- eller grufveskogar, eller tvistade om priset å levererade kolstigar, så ock alla de enskilde eller menigheter, som med privilegier, bref och förordningar sökte bestrida hvarandra nyttjande-rättighet till åtskilliga Kronans tillhörigheter såsom allmänningar, fiskevatten och dylikt; vidare alla af- och tillträdande innehafvare af boställen, kronoarrenden, kronohemman, då de ej kunde komma öfverens om ersättningen för husröta och vanhäfd eller om rätt fardag; alla de som med slägtledning eller bref ville bestrida hvarandra rättighet till åboskap å Kronans hemman och rusthåll till skatte- eller arrendeköp deraf, till ödeshemmans upptagande eller qvarnars anläggning; alla som tvistade om företräde till

begagnande af till städerna donerad kronojord. Och samma forum gällde äfven för de tvister, som fördes mellan alla slags byggnadsskyldige, skjutsskyldige, rustnings- eller roteringskyldige inbördes om tillbörliga andelen i dylika skyldigheters fullgörande, alla tvister mellan kommuner om fattigas rätta försörjningsort; alla oenigheter om till och med skriftliga kontraktens fullgörande mellan rote- och rusthållare samt deras båtsmän, ryttare eller soldater.

De tre komitéerna togo detta sakernas tillstånd i öfvervägande och kommo efter nära ett års undersökningar, öfverläggningar och sammanjemkningar till ett resultat, som motsvarade Kongl. Maj:ts egen uttryckta önskan, och instämde i hans mening att förvaltningens och domaremagtens sammanblandning måste försvåra uppnåendet af hvarderas högsta ändamål. Den 6 April 1820 inlemnade de sitt gemensamma betänkande, hvaruti de till afskiljande från förvaltningsmyndigheterna föreslogo de aldra flesta af de så kallade administrativa och näringsmålen.

Härtill svarade Kongl. Maj:t, att han funnit de föreslagna förändringarne af så genomgripande vigt och grannlaga beskaffenhet, att han icke utan Rikens Ständers hörande derom ville fatta sitt beslut. Men den för regleringen af rikets styrelseverk nedsatta komitéen, hvilken nu gick att ensam fullfölja sitt arbete, egde likväl att såsom grundval och vilkor för sin organisationsplan antaga det redan utarbetade förslaget, det vill säga att såsom gifven antaga den deri uppdragna gräns mellan administration och domaremyndighet.

Så skedde äfven, och när komitéen efter trenne års arbeten den 29 Juni 1822 till Kongl. Maj:t inlemnade sitt betänkande hänvisade de i ifrågavarande punkt till 1820 års förslag och ville såsom allmänna grundsatser påyrka:

att förvaltningsverken icke borde utöfva domsrätt i hvarjehanda rättsfrågor;

att all befattning med näringarne och hushållningen borde från Kollegierna skiljas, samt följaktligen alla till hushållningen och inre ordningen hörande frågor (om lämplighet och billighet), hvilka i förvaltningsväg måste pröfvas och afgöras, borde direkte hos Konungen genom vederbörande departement få anmälas.

Kom så 1823 års riksdag och när komitéernas arbete inför Ständerna framlades, tillsatte de änyo ett särskildt Utskott för frågans behandling. Mot den administrativa domsrättens försvinnande hade detta Utskott intet att invända, det upptog alla deremot gjorda invändningar till besvarande och instämde slutligen med det varmaste förordande i den mening, som af komitéen blifvit utsagd.

Riksdagen yttrade i saken föga, men hänvisade i underdånighet Kongl. Maj:t till Utskottets framlagda hufvudgrunder för ärendets behandling.

Resultatet af denna grundliga beredning framträdde ändtligen fem år härefter i de trenne Förordningar af den 17 April 1828, hvilka för enheten och redan i vårt rättegångsväsen äro af epokgörande vigt. Visserligen kan man säga,

att Kongl. Maj:ts beslut af den 18 April 1828 icke fullkomligt motsvarade Kongl. Maj:ts önskningsar och förhoppningar af den 21 Maj 1819, och de tre förordningarna bära, efter de föregående åtgärderna, tydligt pregel af en kompromiss mellan stridiga åsigter i Kongl. Maj:ts rådkammare; men de af Statssekreteraren Danckwardt kontrasignerade besluten voro dock ett stort steg. Kommers-kollegii och Bergs-kollegii domsrätt i näringstvister och brottmål försvunno alldeles; Kollegiernas domsrätt öfver egna embetsmän likaledes; och af de öfriga 24 punkter, hvori man föreslagit kameral- och hushållningstvisternas förflyttning till domstolarne antogos i det närmaste 11.

Komitéerna af 1819—1823 och i viss mån äfven lagstiftarne af 1828 hade utgått från fordran af en gräns mellan förvaltningsmyndighet och domaremagt i allmänhet; de hade sökt skilnaden mellan förvaltningsärenden och rättegångsärenden och efter sin slutliga uppfattning af denna skilnad kommit till sina förslag, sina lagbud. Detta förfarande stödde sig på en teori, motsatt den grundåskådning, hvilken framkallat hela det gamla systemet, och det var sålunda genomgripande åtminstone till sina syften; det ville på ett annat sätt än förr vinna det stora ändamålet: noggrann vård om enskild säkerhet och rätt. Men dermed vann det naturligtvis i sin mån äfven ett annat, om man så vill, mera praktiskt och kanske lika stort ändamål, nemligen lättnad för statsförvaltningen och deraf följande större kraft och verksamhet i dess arbete.

Detta sednare ändamålet har för frågan om den administrativa domsrättens bibehållande eller försvinnande så till vida den aldri största betydighet, som det visat sig, att denna domsrätt isynnerhet för den högsta förvaltningen måste blifva en allt mer tyngande och olämplig börda, och detta till följd af såväl målens mängd och frågornas grannligheten som Regeringens egen beskaffenhet och egentliga verksamhets art. Det är alldeles tydligt, att dessa besvärsmål, hvori tvistiga och stundom särdeles invecklade rättsanspråk till pröfning förekomma, från regeringsledamöternas dyrbara tid måste borttaga en vida större del, än som står i förhållande till dessa måls vikt för Regeringens egna ändamål. Huru mycket formerna för deras behandling än måtte förenklas — och de kunna för den enskildes säkerhets skull dock ej särdeles mycket förenklas — så skall dock alltid Regeringen känna sig bunden och förlamad, då hennes ledamöter för den samvetsgrannhets skull, som tillhör hvarje domarekall — åt tvistemål om stubberätt å rekognitionsskogar eller om afvittring i Norrland måste egna nästan lika mycken tid som åt organisationsförslag för seminarier eller åt utarbetandet af statsregleringsfrågor. Onekligen måste häri för hvarje Regering ligga en frestelse antingen till att, för förvaltningens högsta intressens skull, med lätt hand eller med dröjsmål behandla dylika frågor, att förlita sig på nedre instansers mening och dermed sjelf tillintetgöra sin högsta domaremyndighet; eller ock att för dessa enskildheters skull förlora tid och håg för de större frågor

hon är satt att lösa. Och då härtill kommer, hvad väl från begge sidorna måste medgifvas, att Konungens råd ju icke alltid kan undgå den tillfälligheternas och omvexlingens lag, som stundom råder öfver politiska förhållanden och dessutom ofta, ja oftast måste besättas med män, hvilkas förträfflighet är en annan än domarens eller den rättslärdes, att den fasthet och kontinuitet i grundsatsernas tillämpning således, som man måste af en öfverdomstol fordra, inom Stats-Rådet icke lätteligen kan åstadkommas, att den så ifrigt påyrkade domarens sakkännedom ännu mindre — ja mycket mindre än inom domrarnes korps — derstädes är att påräkna; så synes det häraf framgå, att denna högsta domaremyndighet icke kan lemna alla önskvärda garantier för kontinuitet i principernas tillämpning och icke heller för nödig *sak-* eller *lag-*kännedom, samt att denna högsta styrelsemyndighet uti sin domaremagt måste finna mera ett hinder än en lättnad, mera tvång än frihet.

Sådana skäl måste förr eller sednare skaffa sig erkännande, och man har derföre ofta från Styrelsen sjelft hört klagan öfver den inre motsägelse, som framgår af förvaltningens och rättsskipningens förening hos samma högsta myndighet. Till och med de som strängt fasthållit den administrativa rättsskipningens här ofvan angifna grundtankar hafva medgifvit denna motsägelse. Också har ju det samhälle, som med största följdriktighet och klarhet utbildat denna domsrätt, visligen sört för undanrödjandet af dylika betänkligheter. I högsta instansen besörjes i Frankrike den administrativa domsrätten (le contentieux administratif) af le conseil d'état, en institution som med all en domstols fasthet, kontinuitet och lagkännedom tillika motsvarar administrationens fordringar på särskild sakkännedom och erfarenhet. Äfven hos oss har man talat om behovet af någon liknande institution. Vid 1854 års riksdag väcktes en motion, hvilken på här antydda grunder föreslog inrättandet af en särskild s. k. Regeringsrätt och dermed ville bereda åt de administrativa tvistemålen en fullkomligare behandling och åt Regeringen större frihet och lättnad. Sammansatt af både rättslärd och embetsmän skulle denna högsta administrativa domstol befria departementena från hela tvistemålsbördan och tillika motsvara alla billiga anspråk på värden om den enskildes rätt. Frågan väckte en viss uppmärksamhet och någon strid, men föll och har sedan icke lyckats arbeta sig fram.

I detta förslag hade man icke frångått den administrativa domsrätten såsom princip, endast sökt fullända dess former. Också var det endast dess högsta forum man ville omskapa, och der var icke, såsom under 1820-talets sträfvanen, fråga om gränser mellan förvaltnings- och domaremyndighet. Denna skilnad i syftemål är naturligtvis icke utan sin vikt.

När sedan 1859 års komité skulle fullgöra sitt uppdrag att gifva förslag till förvaltningens ombildning, kom den ock — ehuru icke i första rummet — till frågan om förvaltningens domsrätt. Vid afdelningen om Kammar-kollegii verksamhet,

samhet, uttalade den sig i samma rigtning, som komitéerna af 1819—1822. Och i afseende på frågan om domsrätten har den yttrat: "Komiterade hafva jemväl tagit under öfvervägande, huruvida icke vissa rättsfrågor, hvilka det ännu, enligt gällande instruktion, tillhör Kammar-kollegium att afgöra, lämpligen må kunna derifrån skiljas. I sådant afseende få komiterade i underdånighet fästa Eders Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet derå, att, om det än obestriddigen bör vara Kollegium förbehållet att afgöra uppkommande frågor, om krono-åbo- och besittningsrätt å hemman och lägenheter eger rum, samt om företräde till sådan åborätt, det deremot synes ligga utom gränsen för en administrativ myndighets embetsverksamhet att pröfva, huruvida en gång stadgad åbo- och besittningsrätt är förverkad, äfvensom att handlägga tvister om bättre rätt till begagnande af kronoskär, stränder och holmar, som Kronan till fiskes idkande upplåtit; att, efter komiterades åsigt, frågor om beståndet och rätta tydningen af sådana tillståndsbrief och förordnanden, genom hvilka, utan att innefatta egen-skapen af kontrakt eller medföra besittning på grund af de i allmänna lagen upptagna laga fång, någon Kronan tillhörig eller eljest af publik egenskap varande fast egendom eller rättighet kommit under enskildt begagnande, äro att hänföra till sådana tvistemål, med hvilka det ej bör tillkomma ett förvaltningsverk att taga befattning; att sedan skyldigheten och sättet att utgöra Kronan förbehållna, indelta eller eljest till allmänt behof anslagna hemmansräntor, kronotionde och afradsspanmål blifvit af Kollegium bestämda, det icke bör bero af Kollegium att meddela beslut uti uppkommande tvister om deras levererande och forslande, hvilka tvister, enligt komiterades åsigt, böra behandlas i enahanda ordning, som genom Kongl. Förordningen den 17 April 1828 är föreskrifven i afseende å handläggningen af frågor om forslande och levererande af kronotionde och ränta, som icke är Kronan förbehållen eller på lön eller eljest till allmänt behof anslagen; samt att, ehuru väl det fortfarande torde förblifva Kollegii åliggande att bestämma om och i hvad mån arbetsskyldighet till kungsgård eller boställe eger rum, när sådant icke beror af ingångna köpe- eller arrendekontrakt, uppkommande tvistefrågor om sålunda stadgad arbetes behöriga utgörande deremot synas vara föremål för domarens pröfning. I följd häraf tillstyrka komiterade underdånigst, att mål af ofvan omförmälda beskaffenhet, hvilka äro såsom verkliga rättsfrågor att anse, måtte Kammar-kollegium från-skiljas och till de allmänna domstolarne öfverlemnas."

Tillika voro komiterade, lika med 1819 års komité och 1823 års särskilda Utskott, af den mening att Kammar-kollegii egenskap af dömande mellaninstans bör upphöra uti alla sådana ärenden, som höra till inre ordningen och hushållningen i landet. "Då den nu föreskrifna ordningen för dylika ärenders behandling understundom medför betydliga kostnader för kommuner och enskilde, för hvilka det jemväl mången gång kan vara af vigt, att dessa mål

“skyndsamt afgöras“, tilläto sig de komiterade, “under åberopande i öfrigt af de utaf “ofvanbemälte komité uti dess underdåniga betänkande den 29 Juni 1822 anförda “skäl, underdånigst tillstyrka, det mål af ifrågavarande beskaffenhet må genom “besvär öfver länsstyrelsernas utslag fullföljas omedelbarligen hos Eders Kongl. “Maj:t, som alltid blifver i tillfälle, att, der nödigt anses, derutinnan inhemta “Kammar-kollegii underdåniga utlåtande; och lärer, i händelse detta underdåniga “tillstyrkande vinner Eders Kongl. Maj:ts nådiga bifall, bemälda Kollegium böra “för framtiden befrias från åliggandet att i besvärsväg pröfva och afgöra föl-
“jande uti dess nu gällande instruktion uppräknade ärenden, nemligen frågor:

om anläggning, indragning eller förändring af lands-, härads- och sockne- eller andra allmänna vägar, såsom emellan segelleder, bätleder och farleder m. m., af broar och färjor derå samt sättet och fördelningen till deras underhållande sommar- och vintertiden å landet, äfvensom å städernas egor, då frågan äfven rör landet;

om gästgifvaregårdars inrättning, indragning eller flyttning; om rättigheten och skyldigheten till utgörande af håll- och reservskjuts, kungs- och kronoskjuts samt regleringen deraf och af skjutsningsskyldigheten i allmänhet å landet, äfvensom i städerna, då frågan äfven rör landet;

om anläggning eller beståndet af tullmjölqvarnar samt salu- och legosågar, och om de afgifter, som för deras anlåtande böra till kvarnegaren erläggas;

om tillstånd till så kallade kyrkostufvors uppförande och köps afslutande derom i Westerbottens och Norrbottens län, med hvad mera till ordningens befrämjande vid dem är förordnad och i administrativ väg bör behandlas;

om kalkugnars flyttning på Gotland;

rörande sättet för laxfiskes bedrifvande i strömmar för ynglets fredande;

om anstalter och skyldigheters fördelning till hämmande af flygsand; samt om utgörande af stadgade skyldigheter för rofdjurens utödande.

Sälunda hade också 1859 års komiterade förordnat att vissa af dem såsom rättigheter uppfattade mål måtte till allmänna domstolarne hänvisas och att för öfriga administrativa mål ett enklare och vigare behandlingssätt skulle införas.

I allmänhet kan man emellertid säga, att frågan om den administrativa domsrätten efter år 1828 icke ådragit sig särdeles stor uppmärksamhet och att framstegen i den då inslagna riktningen ganska lätt äro räknade. För dem, som gilla de af 1819—1822 års komitéer uppställda grundsatser, torde det derföre först och främst vara af vigt att yrka det fullständiga genomförandet af deras förslag, samt att göra sig reda för den administrativa domsrättens närvarande ståndpunkt och för följderna af dess möjliga upphäfvande.

För att kunna lemna en någorlunda redig öfversigt af de resultater, hvar till vi för närvarande kommit med afseende å de för nära ett halft århundrade sedan föreslagna förändringarne, lemna Utskottet här nedan en förteckning å de tvistemål, som af 1819—1822 års komitéer föreslogos till afskiljande från förvaltningen *).

De voro sammanfattade i sju hufvudtitlar, men som de under femte, sjette och sjunde titlarne upptagna närings-, polis-, skiftes- och tjenstemål af civil eller kriminel natur allesamman (med undantag af förbrytelser genom vanskötsel af rote- och rustningspersedlar) äro från Kollegierna och Regeringen afskiljda, så upptagas här blott de under första, andra, tredje och fjerde titlarne uppräknade mål, nemligen:

1. Om *åboers* och innehafvares rätt att varda behållne vid besittningen af krono- eller andra publika hemman eller lägenheter **) och således äfven af dem, som äro anslagna åt ecklesiastika, akademie- eller militärstaterna, eller eljest ad pios usus begagnas; så ock om personers eller menigheters rätt att, likmätigt 77 § i Regeringsformen, tillgodonjuta de efter gällande författningar dem tillkommande förmåner i afseende på begagnandet af vissa Kronans tillhörigheter.

2. Om uppfyllandet eller rätta tydningen af de emellan Kronan och enskilde ingångna kontrakter, ehvad de handla om leveranser till allmänna behof, om arrenden af kungsgårdar, boställen eller andra lägenheter, eller eljest om någon Kronan eller det allmänna tillkommande förmån ***).

3. Om jura patronatus i Skåne, Halland, Blekinge och Bohus län (mellan Kronan eller enskilde) †).

4. Om skyldighet att erlagga viss afgift af egendom vid utflyttning ur riket.

5. Om Kronan förbehållen tionde eller ränta blifvit rätteligen forslad och levererad eller icke.

*) De, som redan genom 1828 års förordning verkligen afskiljdes, äro utmärkta med fetstil; de, som genom sednare förordningar gått samma väg, äro kursiverade; de öfriga äro ännu under den administrativa domsrätten bibehållna.

**) Tvister härom till allmänna domstolarne hänvisade genom Kongl. Brevet den 16 November 1860.

***) Lyder i 1828 års förordning sålunda; om beståndet, uppfyllandet — — — Kronan eller publika verk, inrättningar eller stiftelser å ena sidan, och enskilde å andra sidan ingångna — — — tillkommande rättighet eller förmån; dock är härigenom ingen ändring gjord uti hvad vår nådiga Förordning af den 20 December 1825 rörande besigtningar för leveranser af varor eller arbeten för Landt- eller Sjöförsvarets behof efter uppgjorda kontrakter, blifvit föreskrifvet.

†) Tvister härom gjordes genom 1828 års förordning likställiga med tvister om jura patronatus i öfra Sverige, hvilka redan enligt Kammar-kollegii Instruktion 1734 voro till Hofrätt förvisade; dock gjordes nu undantag för tvister mellan Kronan och enskilde, huruvida jus patronatus eger rum och om större eller mindre del af Kronans tionde bör rättigheten åtfölja.

6. Om ersättning för jord, som enskilde frångått för allmänna behof*).
7. Mål om rägångar eller eljest om jord emellan Kronans hemman och lägenheter; Så ock om storskifte emellan kronohemman**).
8. Om husröta eller vanhäfd å krono- eller andra publika hemman, kungsgårdar, boställen, residenshus eller andra Kronans lägenheter, ehvad de äro till indelningar eller begagnande för vissa embetsmän anslagna, eller mot arrende åt enskilde upplätne***).
9. Om åborätt å alla krono- eller publika hemman eller lägenheter, af hvad slag de vara må, ehvad de äro Kronan förbehållna eller till allmänna behof eller stiftelser anslagna, i följd häraf äfven om bättre rätt till krono-rusthåll eller lotshemman, så ock om nyttjorätt till kronoskär, stränder eller holmar, som egentligen icke höra till något visst hemman.
10. Om förmånsrätt till skatteköp.
11. Om klyfning af kronohemman †).
12. Om fardag mellan af- och tillträdande innehafvare af boställen eller andra lägenheter.
13. Om företräde till hygge eller mulbete å allmänningar eller till begagnande af andra rättigheter eller förmåner å vissa Kronans tillhörigheter.
14. Emellan innevånarne i städerna om rättighet till den åt städerna donerade jord.
15. Emellan enskilde personer eller menigheter om jura patronatus i Skåne, Halland och Blekinge.
16. Om fördelning af skyldigheterna att bygga och underhålla allmänna hus, broar och vägar.

*) Om dylika tvisters forum torde knappt någon tydlig bestämmelse hafva blifvit gjord före den tid, då komitéerna uppsatte sitt betänkande, men säkert är, att sådana vid landsvägs- eller kanal-anläggningar förekommande ärenden genom förvaltningen afgjordes, såsom ock Kongl. Kungörelsen den 9 Mars 1824 tydligen bestämde. Sednare hafva de fått större betydelse, men äro genom expropriations-lagarne 1845, 1854 och 1866 hänvisade till nämnders och domstolars behandling.

**) 1828 års förordning tillägger: dock bör hvad om behandlingen af sådana frågor vid afvittrings-rätt i Jemtlands län, vid ägoskilnadsrätt i Wester-Norrlands, Wester- och Norrbottens län, samt vid ägodelningsrätt i vissa härader af Christianstads län, särskildt är förordnad, det oaktadt lända till efterrättelse.

***) 1828 års förordning säger: om nybyggnad — — — vanhäfd eller fardag vid af- och tillträde eller eljest — — — eller till boställen för vissa embetsmän eller till milda stiftelser anslagne — — — upplätne; dock att frågor om nybyggnad eller reparationer, som Kronan består, icke af domstol afgöras, utan, som hittills, till vederhörande embetsverks bepröfvande öfverlemnas. Ett Kongl. Bref af 1° 1858 har särskildt förklaradt, att tvister om åbyggnad å prestgårdar vid domstol böra handläggas.

†) Genom Kongl. Förordningen om hemmansklyfning 1° 1827.

17. Om åliggandet att utgöra stadgadt arbete till innehafvare af kungsgårdar och boställen.

18. Om kronotionde eller ränta, som till embetsmän är anslagen, eller eljest af enskild person eller korporation innehafves eller arrenderas, blifvit rätteligen forslad och levererad eller icke.

19. Om skattekolsleverering till bergverk.

20. Om presträttigheter *).

21. Om fullgörande af kontrakter om lön och andra förmåner emellan ryttare, soldater eller båtsmän och deras rusthållare eller rotebönder.

22. Om planpenningar.

23. Om deltagande uti stadgade rustnings- och roteringsskyldigheter, då fråga derom uppstår intressenterne emellan inbördes.

24. Om indelta soldater äro städslade eller icke **).

För att ytterligare åskådliggöra vidden och beskaffenheten af förvaltningens nuvarande domsrätt, vill ock Utskottet lemna några sifferuppgifter, hemtade utur härvarande embetsverks diaries och registratur. Ännu mera upplysande hade varit, om dylika uppgifter efter något visst formulär kunnat inhemtas äfven från Konungens Befallningshafvande i landsorterna, men tiden har icke medgifvit det, och Utskottet får därför inskränka sig till att meddela den efter arbetsberättelserna i Civil-departementet uppgjorda tabell öfver de till landshöfdingeembetena under år 1865 inkomna mål.

*) Enligt Kongl. Förordningen den 13 Januari 1791 tillkommer dock redan allmän domstol, att döma mellan prest och församlingsboer i tvist derom, huruvida presten fordrat hvad som redan blifvit erlagdt eller församlingsboen tredskats att utgifva erkänd rättighet.

**) De fullföljas från Konungens Befallningshafvande till Högsta Domstolen.

**Sammandrag af Öfverståthållare-embetets och Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes
arbetsredogörelser för år 1865.**

	Tillkomna under år 1865.								
	Kongl. Maj:ts remisser och särskilda nädiga befallningar.	Handräkningsrändens, inkomna från domstolar, Kollegier och embetsmän.	Skuldföringsmål.	Till verkställig- het inkomna			Ekonomi- och politimål.	Observations-, balans- och restantimål.	Summa.
				Domar och utslag i civila mål.	Utslag i lifsaker.	Utslag i andra brottmål.			
Öfverståthållare-embetet i Stockholm	96	6,637	4,983	844	—	457	74	12	13,103
Kongl. Maj:ts Befh:de i Upsala län	74	1,272	4,364	—	—	64	1,123	—	6,897
” ” Stockholms ”	72	4,730	2,614	73	—	85	1,546	—	9,120
” ” Skaraborgs ”	80	8,758	10,409	1	—	112	2,201	—	21,561
” ” Kronobergs ”	93	4,441	10,272	332	—	156	2,045	—	17,339
” ” Jönköpings ”	48	4,617	7,192	117	—	78	1,934	3	13,989
” ” Westmanlands ”	99	2,922	3,053	—	—	62	1,561	12	7,709
” ” Östergötlands ”	160	6,134	5,438	26	—	199	840	—	12,797
” ” Södermanlands ”	70	4,731	1,577	—	—	77	639	—	7,094
” ” Elfsborgs ”	64	11,011	13,411	3	—	88	892	—	25,469
” ” Calmar ”	148	5,040	8,925	14	—	465	1,072	—	15,664
” ” Kopparbergs ”	84	5,107	6,544	37	—	152	907	7	12,838
” ” Örebro ”	115	3,201	4,838	109	—	160	2,256	—	10,679
” ” Wermlands ”	105	3,573	10,721	—	—	127	2,099	—	16,625
” ” Gefleborgs ”	107	2,956	5,714	67	—	224	2,900	8	11,976
” ” Wester-Norr- lands ”	140	2,595	8,541	—	1	113	1,070	—	12,460
” ” Westerbottens ”	62	1,754	7,338	1	—	103	1,820	—	11,078
” ” Gotlands ”	60	697	4,314	—	—	41	521	4	5,637
” ” Malmöhus ”	161	8,105	9,789	39	—	220	3,748	14	22,076
” ” Christianstads ”	174	4,210	8,180	—	—	145	1,381	—	14,090
” ” Blekinge ”	91	2,800	8,342	—	—	108	714	2	12,057
” ” Hallands ”	83	4,023	7,879	2	—	45	1,718	—	13,750
” ” Göteborgs och Bohus ”	200	5,618	8,179	61	—	735	1,041	—	15,834
” ” Jemtlands ”	43	1,227	5,442	—	—	68	995	—	7,775
” ” Norrbottens ”	126	4,112	3,453	3	—	63	2,521	1	10,279
Summa	2,555	110,271	171,512	1,729	—	14,147	37,618	63	327,896

Af ett visst intresse är naturligtvis att se, huru antalet af besvärsmål förhåller sig till antalet af öfriga mål i de olika departementena och i Konungens Råd.

För åren 1866 och 1867 gestaltade sig detta förhållande sålunda:

	1866.		1867.	
	Diarii-n:r.	Besvär.	Diarii-n:r.	Besvär.
Justitie-departementet	1,443	13	761	14
Utrikes-departementet	2,648	—	2,637	—
Landförsvars-departementet	1,910	34	1,961	38
Sjöförsvars-departementet	444	13	504	25
Civil-departementet	1,397	276	1,479	245
Finans-departementet	1,501	85	1,573	99
Ecklesiastik-departementet	1,951	207	1,894	189
Summa	11,294	628	10,809	610

Af dessa besvärsmål utgjorde antalet:

Inom Justitie-departementet:

	1866.	1867.
af dem som rörde borgmästareförslag och utslag rörande rådmansval	3	6
" " " " fångvården	1	—
" " " " tjänsteärenden, såsom ersättningar, traktementen och dylikt	9	8
Summa	13.	14.

Inom Landförsvars-departementet:

	1866.	1867.
af dem som rörde rotering af hemman	3	5
" " " " soldats rättighet mot rotehållare	10	3
" " " " böter för vanskötsel af nummerhäst, försummad rekrytering, d:o remontering . . .	9	9
" " " " vägrad ersättning för biträde vid syn . . .	1	2
Transport	23.	19.

	Transport	23	19
af dem som rörde ersättning för skada å gröda under fältmanöver; d:o för jernvägstransport		1	3
„ „ „ „ tjänsteärenden och boställens vård		10	16
	Summa	34.	38.

Inom Sjöförsvars-departementet:

		1866.	1867.
af dem som rörde rotering af (f. d. post-)hemman	—		6
„ „ „ „ rotehållares och båtsmäns ömsesidiga rättigheter	5		5
„ „ „ „ restitution af båk- och fyrafgift.	—		1
„ „ „ „ tjänsteärenden, ersättningar och boställsvård	8		13
	Summa	13.	25.

Inom Civil-departementet:

		1866.	1867.
af dem som rörde kommunikationsväsendet, såsom vägars, broars, färjors anläggning eller underhåll och indelning dertill, håll- och reservskjuts, gästgifvaregårdars anläggning och flyttning etc.	27		44
„ „ „ „ afvittringsverket	41		7
„ „ „ „ grufvor och marknader	4		—
„ „ „ „ försäljning och tillverkning af bränvin	52		32
„ „ „ „ grunden för utgörande af vakansafgift	1		—
„ „ „ „ städernas ekonomi såsom om försäljning och inköp af tomter, revision af räkenskaper etc., samt polisordning, såsom vägran att anlägga värdshus, danslokaler, slagteri, rep-slagarebana etc., att hafva krutupplag i hus, uppföra uthus eller anlägga eldstad; åkaretaxor och utskänkningsrättigheter	91		86
„ „ „ „ kommunala ärenden i allmänhet såsom, kommunala val, vägrad fastställelse å kommunala beslut och stadgar, vägrad befrielse från kommunala uppdrag, kommunalutskylters påförande, landstings beslut	40		46
„ „ „ „ tjänsteärenden	20		30
	Summa	276.	245.

Inom

Inom Finans-departementet:

	1866.	1867.
af dem, som rörde åborätt, arrenderätt, dispositions- och optionsrätt till hemman, samt förmånsrätt till skatteköp	12	13
” ” ” ” rätt till stockfångst och ersättning derför	1	3
” ” ” ” skattläggning och tiondesättning, arbetskyldighet, rusttjenstränta m. m. af hemman, afgälds utgörande af afsöndrad jord m. m.	9	15
” ” ” ” i Kammarrätten handlagda anmärkningsmål	3	8
” ” ” ” Kammarrättens utslag i bevillnings- och mantalsskrifningsmål	30	39
” ” ” ” befrielse för posthemman	—	2
” ” ” ” tullbehandling och stämpelpappersafgift	10	6
” ” ” ” skogshushållning, såsom reglemente för begagnande af allmänningar, förlängd afverkningstid.	—	3
” ” ” ” tjänsteärenden, såsom ersättningar och dylikt	20	10
Summa	85.	99.

Inom Ecclesiastik-departementet:

	1866.	1867.
af dem, som rörde tjänsteärenden, såsom prestförslag, presters och kyrkobetjenings skyldigheter, rese- och syneersättningar m. m.	39	34
” ” ” ” Kammarrättens utslag i anmärkningsmål	2	2
” ” ” ” boställen och innehafvares rättigheter.	10	8
” ” ” ” åbo- och besittningsrätt, arrenderätt, optionsrätt till kyrkoegendom.	10	9
” ” ” ” patronatsrätt	1	2
” ” ” ” landgille af hemman, presträttigheter af hemman enligt konventioner och författningar	7	6
” ” ” ” skyldighet till och grunder för deltagande i kyrko- och skolhusbyggnad	3	3
” ” ” ” presters och kyrkobetjenings val	9	12
” ” ” ” beslut om skolhus- och kyrkobyggnader	11	10
Transport	92	86

	Transport	92	86
af dem, som rörde folkskolelärares tillsättning eller afskedande, lönevillkor och förmåner		29	25
” ” ” ” skolvården, ins. reglementen för skolor, utbetalande af anslag		19	8
” ” ” ” fattigvårdsskyldighet eller rätt till försörjning		44	51
” ” ” ” kyrkoordningens handhavande, såsom vägran af lysning eller nattvardsgång		7	4
” ” ” ” tillämpning af prestlönereglering		5	6
” ” ” ” diverse		11	9
	Summa	207.	189.

Som Kammar-kollegium för närvarande är det centrala embetsverk, som mest, ja man kan nästan säga ensamt, (ty Kammarrätten eger ju redan väsendtlig domstolskaraktär) tynges af de administrativa tvistemålen, så har Utskottet ansett det vara af intresse att äfven rörande detta meddela några sifferuppgifter:

Af de under 1867 inkomna mål voro besvärsmål 307.

” ” ” 1866 ” ” ” ” 364.

” ” ” 1857 ” ” ” ” 512.

Af dessa besvärsmål utgjorde till antalet:

De, som rörde:

	1857.	1866.	1867.	
tjensteförslag och andra tjänsteärenden	6	3	6	
boställens vård och innehafvares rättigheter	3	12	—	
åbo- och besittningsrätt till kronohemman och nybyggen: frihetstid för dito, tid för afflyttning etc.	48	27	28	
arrenderätt, optionsrätt och skatteköp	13	7	11	
disposition af hemman	4	4	3	
rätt till privilegierad stockfångst	—	3	—	
” till idkande af fiske	—	8	15	
” till skogs disposition, afverkning och afbetning	29	8	—	
skattläggning, kronotiondes åsättande och utgörande, äfvensom rusttjenstränta och arbetskyldighet af hemman	17	—	6	
fördelning, förmedling, jemkning och rättelse af hemmans utskylder	2	1	14	
prest- och klockarerättigheters utgörande af hemman	17	32	32	
	Transport	139	105	115

	1857.	18 66.	1867.
De, som rörde:			
Transport	139	105	115
naturen af hemman och hemmans utskylder; omfö- ring från krono till skatte; räntas utgörande af fritagna hemman	34	15	1
presterns samt kyrko- och skolbetjenings kamerala skyldigheter	2	—	—
afgälds utgörande af afsöndrade lägenheter: om jord- afsöndring från hemman	3	4	12
utarrendering af hemman, nedsättning i arrende å dito	3	4	—
hemmans deltagande i byggnad	2	4	10
rotering samt flyttning af dito	1	3	2
soldat-, ryttare- och båtsmanstorp samt syner derå beslut om anläggning, flyttning eller lagning af vägar, broar och färjor	8	4	1
beslut om indragning af vägar, borttagande af grin- dar och broar	11	6	9
skyldighet att underhålla vägar och broar; indel- ning dertill	5	19	11
snöskottningsskyldighet och indelning till ploglag tiden för väganläggning och väggrusning	38	53	28
väg-, bro- och färjafgifter	15	13	20
anläggning, indragning eller flyttning af gästgifvare- gårdar	2	9	2
reglering, fördelning och bestridande af håll- och reservskjutsskyldighet	2	1	1
afgift till entreprenör	6	2	2
gästgifvares skyldigheter	72	26	4
kronobrefbäringsskyldighet	14	—	4
reglering af flottning samt afgifter för dito	2	—	—
rättighet eller skyldighet att upprensa vattendrag samt uppföra dambyggnad	1	8	8
afvittring	3	8	4
skogshushållning	8	1	5
qvarnar och sågar	1	1	—
deltagande i kostnad för träskutdikning och sjö- sänkning	4	—	—
Transport	405	286	240

	1857.	1866.	1867.
Transport	405	286	240
De, som rörde:			
uppförande eller lagning af kyrka, skolhus, tingshus; tillbyggnad derå eller flyttning deraf; om nödiga hus vid prestgård; om orgel i kyrka etc.	12	17	15
lämplig plats för kyrka, skolhus etc.; tid för uppförande af dito	2	8	9
klockares, folkskolelärares och barnmorskors lönevilkor och förmåner	18	29	13
fjerdingsmäns, nämndemäns, sockenåldermäns lön och tjänst	8	—	5
avgift till kyrko- eller skolkassa	6	5	1
bänkdelen i kyrka	—	1	3
markegångsättning	32	3	13
diverse	29	15	8
Summa	512	364	307

Slutligen framlägger Utskottet i bifogade tabell en kortfattad öfversigt af besvärsmålen antal och arter inom såväl de centrala embetsverken, som regeringen.

Men en vigtig omständighet, som man icke får förbise, är att dessa besvärsmål kunna och måste indelas i tvänne olika grupper. Siffrorna angifva ej fullständigt ens det yttre måttet för vår administrativa domsrätt, ty de innefatta en del mål, i hvilka ingen rättstvist förekommer till afgörande, i hvilka besvär anföras allenast öfver lämpligheten eller billigheten af en förvaltningsåtgärd och der icke någon enskild rätt åberopas; och dylika besvär kan det icke vara hvarken Utskottets eller någon annans mening att från förvaltningens myndigheter till domstolarne hänvisa. De måste helt naturligt gå från den lägre förvaltningsmyndigheten till den högre, de måste från en origtigt använd eller hårdt tillämpad förvaltningsgrundsats vädja till en bättre uppfattning eller mildare tolkning; de kunna icke af domstolar upptagas, ty domstol kan aldrig besvara en fråga om klokheden, nyttan eller billigheten af en åtgärd, endast den om dess rättmätighet, aldrig afhjelpa den enskildes olägenheter, endast förhjelpa parten till hans rätt. Dessa mål kunna därför med skäl kallas rent administrativa till skilnad från de judiciela. För att fullkomligt fylla sin uppgift hade nu visserligen Utskottet önskat att kunna skarpt afskilja dessa olika slags mål från hvarandra och på siffran angifva, huru många rättstvistiga besvärsmål och huru många rent administrativa t. ex. under förloppet af år 1867 till de centrala myndigheterna inkommit. Men då sådant skulle hafva förutsatt en noggrann granskning af handlingarne i hvarje mål, och

Besvär.	Kammar-kollegium.		Kammar-rätten.	Kommers-kollegium.	Sundhets-kollegium.	Arné-förvaltningen.	Sjö-förvaltningen.	Stats-kontoret.	General-tull-styrelsen.	Skogs-styrelsen.	Serafimer-ordens-gillet.	Justitie-departementet.	Sjöförsvars-departementet.		Landt-försvars-departementet.		Civil-departementet.		Finans-departementet.		Ecklesiastik-departementet.			
	1857.	1866.											1867.	1867.	1867.	1867.	1867.	1867.	1866.	1867.	1866.	1867.	1866.	1867.
1:o rörande: tjänsteärenden	6	5	6	—	—	—	15	2	20	4	—	—	10	8	8	13	4	8	20	30	20	10	39	34
2:o " anmärkningsmål	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	8	—	—	3	8	2	2
3:o " boställen och innehafvares rättigheter	3	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	8
4:o " åborätt, arrenderätt, skatteköp m. m., nybyggens anläggande och frihetsår	68	37	42	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	13	10	9
5:o " patronatsrätt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
6:o " rätt till fiske, bete, skogsafverkning	29	19	15	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—
7:o " rätt till ersättning l. bidrag af Staten	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—
8:o " skattläggning o. d.; hemmans natur och skyldigheter; förmedling etc.	75	56	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	15	7	6
9:o " markegångssättning	32	3	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10:o " byggnadsskyldighet	2	4	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
11:o " indelningsverkets onera	9	7	3	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	5	11	23	19	—	1	—	—	—	—	—
12:o " kommunikations onera och rättigheter	179	146	99	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	44	—	2	—	—
13:o " bevillning och mantalsskrifning	—	—	—	320	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	39	—	—
14:o " tullbehandling och fyrafgifter, stämpelpappersafgift etc.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	10	6	—	—
15:o " skogshushållning, afvittring	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	7	—	4	—	—
16:o " bränvinsbrännings- och försäljningsrätt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52	32	—	—	—	—
17:o " grufvor, marknader	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—
18:o " qvarnar, sågar etc.	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19:o " kommunala beslut, val, utskylder	6	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	12
20:o " d:o polis-, byggnads-, brandordning	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21:o " d:o byggnader	14	26	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	10
22:o " d:o tjänstemäns förhållanden	26	29	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	25
23:o " d:o helso- och fattigvård	—	—	—	271	—	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	51
24:o " d:o skolvård	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	8
25:o " d:o kyrkoordning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	4
26:o " d:o prestlöneroglering	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	6
27:o " diverse	32	15	8	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	9
Summa	512	365	307	622	4	2	16	3	24	25	2	2	13	14	13	25	34	38	276	245	85	99	207	189

Hör till Särskilda Utsk., 1868, Utl. N:o 1, sid. 36.

det dessutom ofta kan förekomma, att samma mål på en gång innefattar rättstvist och besvär öfver någon åtgärd, som förmenas vara olämplig eller obillig, så har ett sådant särskiljande icke varit möjligt, utan har Utskottet måst nöja sig med att upptaga alla de mål, som under rubriken *besvär* till förvaltningen ingått. Utskottet måste därför inskränka sig till att endast exempelvis och utan anspråk på uttömmande fullständighet angifva de grupper af besvärsmål, hvilka för det mesta torde innefatta rent administrativa ärenden. Sådana ärenden äro till exempel:

- i gruppen N:o 1: de besvär, som anföras öfver varningar i tjensten, öfver upprättade förslag (enär styrelsen vid de flesta sådana icke är bunden af absolut bindande regler och den enskilde således icke genom lagar fått sig någon rätt tillförsäkrad), öfver skyldigheters åläggande o. s. v.;
- i gruppen N:o 3: en stor del besvär öfver myndigheters anordningar rörande boställens vård och hushållningen dervid; så ock
- i gruppen N:o 4: besvär öfver beslut rörande nybyggens anläggande, frihetsår derå etc.;
- i gruppen N:o 12: en ganska betydande mängd af besvär öfver myndigheternas beslut rörande anläggning eller indragning af vägar, broar, färjor, gästgivarregårdars anläggning eller flyttning (såvida ej gästgivares kontrakter eller privilegier gifva rättsanspråk), tiden för arbetets utförande, beloppet af bro-, väg- och färjafgifter, flott- och farleders sträckning och vidmagthållande (såvida ej meddelade bref gifvit enskild man rättigheter i afseende på dylika vattendrag);
- i gruppen N:o 15: besvär, som röra hushållningen med Kronans skogar och parker;
- i gruppen N:o 17: besvär öfver förvägran att hålla marknader;
- i gruppen N:o 19: besvär öfver lägre myndigheters fastställelse eller upphäfvande af de kommunala beslut, som enligt kommunallagarne skola underställas för att vinna laga kraft;
- i gruppen N:o 21: besvär öfver myndigheters beslut rörande behovet af allmänna byggnader, platsen för deras anläggning, tiden för deras uppförande m. m. d.

För öfrigt kan naturligtvis inom hvarenda en af dessa grupper ett och annat besvärsmål förekomma, hvilket, då det ej stödjer sig på åberopande af rättigheter, är af rent administrativ natur. Men öfverhufvud taget torde man dock kunna påstå att de, hvilka äro upptagna under grupperna N:is 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, (12), 13, 14, 23, 24, 26 grunda sig på anförda rättspåståenden och sålunda borde, efter den uppfattning, som inom Utskottet gjort sig gällande, till allmänna domstolars handläggning hänvisas.

Utskottet, som icke kunnat öfvertyga sig om lämpligheten och rättmätigheten af en särskild administrativ domsrätt, som till och med funnit densamma

innebära en sjelfmotsägelse och medföra stora olägenheter för förvaltningen, har intet skäl att önska dess grundsatser fortfarande erkända eller dess tillvaro fortsatt längre än af nöden kan vara. Men det medgifves, att svårigheter helt naturligt måste uppstå, såväl vid frågan om rätta sättet för denna domsrätts upphäfvande som vid frågan om det inflytande en sådan förändring kan hafva på de vanliga domstolarnes arbetskraft. Dess fullkomliga upphäfvande skulle förutsätta en revision af alla de författningar rörande ekonomiska ärenden, i hvilka den har sin rot, eller ett allmänt genomförande af den grundsatsen, att ingen förvaltningsmyndighet må befatta sig med pröfning af enskild mans rätt. Sådant har verkligen en slags förebild i vår historia, då nemligen uti Kammar-kollegii instruktion af år 1734 insattes den ofvan åberopade föreskriften om frågor rörande privatorum rättigheter. Genom tillämpningen af en sådan princip vore hvar och en, som ansåge sin rätt af förvaltningens åtgärder kränkt, befogad att underställa denna fråga domstolens pröfning; man skulle antaga den grundsats, som Englands och Belgiens statsrätt erkänner, och man vore befriad från den onekligen svåra, för att ej säga overkställbara uppgiften, att *på förhand* bestämma, hvilka mål äro administrativa och hvilka äro judiciela. Men en sådan förändring kan, efter Utskottets mening, icke i ett ögonblick och icke med ett lagbud genomföras; den förutsätter en ombildning af former och vanor, som mer än mången annan kräfver tidens inverkan. Och lika litet kan Utskottet förneka, att den som vilkor förutsätter en förändring af våra domstolar, framför allt af Härederätternas arbetssätt. Men då nu en komité är nedsatt för att taga den sednare frågan i öfvervägande, och hon således snart torde komma under Riksdagens pröfning, så måste hvarje tanke på en genomgripande förändring afvakta uppfyllandet af denna förutsättning.

Emellertid torde det icke vara omöjligt att småningom och utan alltför lång förberedelse föra det af 1819 års komitéer påbegynta verk mot sin fulländning. Kongl. Maj:t sjelf har genom några sednare tidens åtgärder ådagalagt sin vilja att, med den rätt honom såsom lagstiftare i ekonomiska ärenden tillkommer, hänvisa en och annan mera invecklad rättsfråga till de allmänna domstolarne. Så skedde genom Förordningen den 16 November 1860 med alla frågor huruvida åborätt i hemman är förverkad eller icke, och genom Förordningen den 31 Maj 1867, med frågor, huruvida de i jordeboken såsom krono upptagna hemman äro Kronans eller Kyrkans tillhörigheter, hvilka mål så undandrogos från förvaltningens domvärjo Utskottet anser sig med skäl kunna ifrågasätta, huruvida ej af samma grunder och på samma sätt Regeringen, så fort sig göra låter, skulle kunna åt domstolarne öfverlemna till exempel:

Alla tvister rörande företräde till åborätt, optionsrätt, arrenderätt å kronohemman, kungsgårdar, kronorusthåll m. m.; samt

Alla tvister om företräde till skatteköp.

Onekligen hafva samtliga dessa frågor en rent rättslig karakter, för såvidt deras afgörande numera icke får bero på förvaltningens omdöme om den sökandes

duglighet att vårda hemmanet, utan endast på pröfningen af förebragta bref och slägtledningar, hvilkas värde mätes efter författningarnes måttstock.

Alla tvister rörande de genom privilegier, tillståndsbref eller gammal häfd förvärfvade rättigheter med afseende å någon Kronans tillhörighet, såsom t. ex. tvister om mulbete eller skogshygge, om fiske å stränder, kronoskär och holmar, om stockfångst eller ersättning derför m. m. d. (Se K.-koll. Instr. § 5 mom. 4).

Såvida bref och privilegier kunna i allmänhet anses grunda rättsanspråk och detsamma väl torde gälla om gammal häfd, så synes domstolarnes pröfning af sådana frågor alldeles icke kunna vara obefogad.

Alla tvister om hemmans natur och deraf följande rättigheter och skyldigheter, om stubbe- och röjselrätt *) å rekognitionsskogar samt om grunden för skatters förvandling till penningar.

Det vill synas, som om Kongl. Maj:ts Bref af den 31 Maj 1867 gifvit ett fullgiltigt prejudikat för möjligheten och behörigheten af sådana frågor hänvisande till domstol: har man tilltrott dem förmåga att bedöma de invecklade spörsmål, som kunna uppkomma om Skånska kyrkohemmans natur, och ligger i sjelfva formen för frågornas behandling intet hinder för denna öfverflyttning, så torde detsamma med fullt skäl kunna gälla om öfriga tvister rörande hemmans natur. Likaledes torde väl intet hinder förefinnas för domstolarne att efter de grunder, som i författningarne äro gifna och som af Kronan, indelningshafvare och hemmansegare kunna framdragas, pröfva en sådan fråga, som t. ex. den huruvida och i hvilka fall byggningshjelpens skattepersedlar böra efter kronovärde eller markegång lösas.

Alla tvister om sättet att utgöra Kronan förbehållna, indelta eller eljest till allmänt behof anslagna hemmansräntor, tionde- och afracsspanmål samt om deras levererande och forslande; äfvensom om stadgadt arbete till kungsgård eller boställe och dess behöriga utgörande — äfven då sådant icke beror på köpe- eller arrendekontrakt.

Sedan man till domstolar förvisat alla dylika tvister, såvida de föras mellan räntegifvarne, å ena sidan, och enskilde personer eller korporationer såsom räntetagare, å den andra, har man erkänt dessa ärendens rättsliga karakter. Man synes då icke hafva något annat skäl för att i ofvan anförda fall behålla dem under förvaltningen, än det som också år 1828 föranledde förkastandet af komitéens begäran, nemligen att Kronans intresse och fördel i dylika tvister kan stå på spel, hvarföre de af Kronans fullmäktige böra afgöras. Men som detta skäl knappast kan tillmätas någon den ringaste betydelse, så måste Utskottet framhålla det följdrigtiga i dessa ärendens snara öfverflyttning till domstolarne.

*) Se Kam.-koll. Instrukt. § 8. mom. 10. — Enligt Bref $\frac{1}{2}$ 1826 handläggas dock af Häradsrätt sådana tvister mellan åboer och bruksegare.

Alla tvister derom huru och till hvad belopp presterskapets och kyrkobetjeningens rättigheter skola utgöras.

Då sådana tvistepunkter afgöras efter lagar och författningar och ofta efter ingångna kontrakter, så synes Utskottet icke det ringaste skäl vara för handen att lemna dem till Konungens Befallningshafvandes, Kollegiets och Konungens pröfning.

Alla tvister om patronatsrätt;

Alla tvister om rust- och rotehållares samt soldaters, ryttares och båtsmäns ömsesidiga rättigheter och skyldigheter samt om torpens byggande och underhåll.

Vare sig dylika tvister uppstå af författningars olika tydning, eller på grund af knekte- eller legokontrakter, är åtgärden af deras pröfning så helt och hållet juridisk, att ingen tvekan bör kunna uppstå åtminstone om besvärens hänvisande till Hofrätt, äfven om praktiska svårigheter skulle förhindra deras behandling af närvarande underdomstolar.

Alla tvister om skyldighet till och grunden för rustning och rotering, om ersättningar för oriktig rotering eller rotfrihetsafgift för öfverskjutande mantal m. m.;

Alla tvister om skyldigheten till och grunden för deltagande i allmänna byggnader, anläggning och underhåll af allmänna vägar, broar eller färjor samt fördelningen af dessa sednare skyldigheter och sättet för deras utgörande, om skyldigheten till kronobrefbäring, postföring, håll- och reservskjuts.

I afseende å ofvan anförda tvistemål har Utskottet icke sett särdeles stora betänkligheter vid att antingen redan från första instansen hänvisa dem till vanliga domstolars pröfning eller ock låta besvären öfver lokalmyndigheternas beslut i Hofrätt och Högsta Domstolen fullföljas. Deremot har det funnit åtskilliga andra, vid hvilka sådana betänkligheter under närvarande förhållanden knappast kunna undanrödjas. Sådana äro till exempel fattigvårdstvister, hvilka, ehuru onekligen rena rättsfrågor, likväl troligen skulle i sin behandling fördröjas och till sjelfva behandlingssättet måste förändras, om långt från hvarandra aflägsna kommuners ömsesidiga anspråk skulle prövas af Härederätterna, och hvilka också, enär de för närvarande i Kammarrätten årligen utgöra ett antal af två- till trehundra, högst betydliga skulle föröka Hofrätternas arbete; isynnerhet som man, för att med ens borttaga alla tvistemål från embetsverken, äfven vore tvungen att till Hofrätterna flytta bevillnings- och mantalsskrifningsbesvären, hvilka i Kammarrätten för år 1867 hade en numerär af 320. Och som Kammarrätten redan eger en så väsendtlig domstolskarakter, har Utskottet icke kunnat se någon särdeles olägenhet vid att behålla den såsom ett slags kameral Öfverrätt, till hvilken då kunde öfverlemnas alla de tvister, som af en eller annan praktisk hänsyn ej ännu kunna i de andra Hofrätterna upptagas. Men framförallt vill Utskottet betona nödvändigheten af alla dylika tvisters vidare fullföljande icke i Stats-departementen, utan i Högsta Domstolen, der de i sin egenskap af rättstvister hafva sitt naturliga forum. För denna domstol läser

dessutom

dessutom den härigenom uppkommande tillökning i målens antal icke kunna förorsaka någon kännbar olägenhet.

Utskottet har tillika vågat förmena, att, enär någon formel skilnad icke eger rum emellan kommunala val och representantval, ingen orsak finnes att göra någon skilnad i afseende å deras pröfning, att derföre besvär öfver vederbörande ortmyndighets utslag rörande kommunala val borde till Högsta Domstolen hänvisas, att samma domstol äfven kunde vara forum för enskildes besvär (i de fall der sådana enligt kommunallagarne äro tillåtna) öfver Konungens Befallningshafvandes utslag rörande kommunala beslut i allmänhet, rörande tillämpningen af kommunala ordningsstadgar och reglementen samt rörande tillämpningen af de särskilda författningar, som ordna de i 8 § af näringsförordningen uppräknade yrken. De begge sednare slagen af ärenden torde likaväl som andra polismål böra af domstolsmyndighet slutligen handläggas.

På sådant sätt skulle måhända, utan alltför många omvägar och förberedelser, Regeringen och de förvaltande verken, framf örallt Kammar-kollegium, befrias från de besvärsmål, hvori enskild rätt kan ifrågakomma.

Slutligen väntar sig Utskottet den frågan, huru stor lättnad administrationen skulle röna af en dylik förändring i de nu så kallade administrativa tvistemålens behandling, huru många af de mål, hvilka till exempel 1867 såsom besvärsmål äro inkomna, enligt dess beräkning skulle hafva gått till domstolar och icke till Regeringen eller de verkliga förvaltande verken. Något bestämdt sifertal kan Utskottet härå icke gifva till svar, då tiden icke medgifvit ett fullständigt afskiljande af alla de rent administrativa besvären från de egentliga rättstvisterna; att det skulle blifva den aldra största delen, och minst $\frac{2}{3}$:delar af det nuvarande antalet, kan dock på goda skäl antagas. Men Utskottet vill fästa uppmärksamheten derå, att här icke bör läggas synnerlig vikt å antalet af de mål som skulle afskiljas. Den tyngd, hvarmed dessa mål belasta förvaltningen och den lättnad, som denna genom deras fränskiljande skulle vinna, är först och främst ingalunda att uppskatta efter deras antals förhållande till antalet af öfriga mål. Af dem finnas säkerligen många, som måste taga lika mycket tid och krafter i anspråk, som femtio andra tillsammans; de dryga handlingar, som beledsaga isynnerhet Finans-, Civil- och Ecklesiastik-departementens besvärsmål, vittna derom.

Men ännu mindre har antalet af dessa mål att betyda, om man, såsom Utskottet, ser vinsten af deras bortflyttning uti ännu något annat än den direkta lättnad den åt förvaltningen skulle bereda; om man går ännu djupare och söker henne deruti, att värden om enskildes rättssäkerhet icke längre skulle hvila på förvaltningen, att derigenom de tunga former, som för denna rättsvårdens skull måste

antagas, sedan äro öfverflödiga och såsom ett obehöfligt hinder verkligen kunna undanröjas. Deruti ligger, enligt Utskottets förmenande, den stora och afgörande betydelse, som denna mindre fråga om den administrativa domsrättens borttagande eger för den stora frågan om förvaltningens förenkling.

Såsom så mycket annat i vårt samhällsskick, är den svenska förvaltningens organism gammal och bepröfvad. Men såsom allt det andra har ock den införts i förhållanden, hvilka förändrat det gamla och satt det fordom bepröfvade på nya prof. I sednare tider har man begynt säga och ofta upprepa, att det nya samhällslifvet och de gamla förvaltningsformerna icke passa för hvarandra, att de krafter, som för en förfluten tidrymd voro beräknade, äro öfverflödiga och till hinder för ett förnygradt samhälles uppgifter och behof. Den form, man finner klandervärd och olämplig, är den kollegiala, de krafter, man anser hinderliga, äro de fristående embetsverk, hvilka i förvaltningen bilda mellaninstanser.

Hvad man dock alldeles icke kan eller bör förneka, är att de egenskaper, som i allmänhet utmärka den kollegiala förvaltningsformen, hafva just i Sverige en gång visat sig som obestriddliga förträffligheter, och att denna fördelning i högre och lägre instanser en tid varit påkallad af oafvisliga behof.

I sitt första skede var vår af konungamakten ombildade förvaltning, som bekant, temligen nära att förstöra sig sjelf. Den var en härd för godtycke och svek, den saknade kontroller och grundsatser, den led brist på embetsmannaduglighet och dess sammanhållning berodde på tillfälligheten af en kraftig herrskarevilja. Sådan sammanhållning fick den af Gustaf Adolf och Axel Oxenstjerna; men desses förtjenst var onekligen att hafva gifvit något mer än en tillfällig enhet; de införde bestående ordning och i sitt ordningsarbete gjorde de *kollegialstyrelsen* till ledande princip. Kollegierna blefvo plantskolor för en ny duglighet och föreningspunkter för en förut söndersplittrad magt; men, hvad än viktigare var, i dem fick det abstrakta begreppet *embete* lif och gestalt, likasom begreppet *stat* i den ärftliga konungamagten. De uppsamlade landets ädlaste krafter och bundo dem i samverksamhetens ordning; de gånge åt förvaltningens myndighet en stadga och fasthet, som hade varit svår att åstadkomma i en ung förvaltningsorganism af idel personliga viljor. Så ville ock Axel Oxenstjerna hafva det och med sin *kollegialstyrelse* har han fostrat den Svenska embetsmannens sjelfständighet, duglighet och värdighet.

Men kollegierna voro icke blott hvar för sig enhetspunkter för olika grenar af förvaltningen; sådana de under Axel Oxenstjerna ordnades, hade de också alla en gemensam och lefvande enhet i Rikets styrande Råd, hvilket såsom

förvaltande var på dessa embetsverk fördeladt, och hvars ledare voro kollegiernas presidenter. Så förenade kollegialstyrelsen vid den tiden alla fördelarna af säkerhet, reda och enhet; man kunde för den tidens kollegier, ehuru visserligen med mycken varsamhet mot missförstånd, använda den modernare benämningen kollegiala regeringsdepartement.

Men Rådets magt förföll och kollegierna fingo en helt ny plats inom administrationen. Under Carl XI förlorade de sin karakter af rådsafdelningar, blefvo rent förvaltande verk och fingo med riksstyrelsen intet att skaffa. Och då Rådet under frihetstiden kom tillbaka till väldet, var kollegiernas ställning oåterkalleligen densamma som förr; de vora lösgjorda från regeringen och mellaninstanser inom förvaltningen, de hade ej ens längre sina presidenter af Rikets Råd. Det enda, som egde något kvar af sin förra betydelse, var Kansli-kollegium, hvarutur de sednare departementen småningom utvext. De öfriga stodo der såsom fria och sjelfständiga myndigheter, hvilka skriftvexlade med Konungen, med Rådet, med Ständerna, hade fastigheter, kassor och förråder att förvalta, underlydande embetsmän i landsorterna att befalla och kontrollera, besvär och klagomål af enskilda att upptaga och afdöma. Mogen pröfning och öfverläggning var deras sak och det blef sedvänja, att alla frågor, som fordrade utredning, skulle dem af regeringen till utlåtande föreläggas. Utan gensägelse var dock härigenom enheten inom riksstyrelsen på ett betänkligt sätt störd, ehuru väl missförhållandena icke i all sin skärpa framträdde förr än i en sednare tid, då regeringens eget häfdvunna skick blef förändradt. När Rådet efter ett femtiotal af år åter miste sin styrelsemagt och en sjelfmyndig, sedan enväldig Konung trädde i dess ställe, så voro väl för hans myndighet just inga former, således ej ens den kollegiala, till hinder. Men så kom det konstitutionela styrelsesättet, och man fick se det egendomliga förhållandet, att Konungens föredragande och ansvarige rådgifvare voro utan all myndighet öfver de verk, som bildade andra länken i förvaltningskedjan, utan kännedom och öfversigt af Statens hushållning, hvilken dessa verk hade om hand, utan förmåga att sammanhålla en styrelse, som på så många myndigheter var fördelad. För öfrigt var i detta det konstitutionela statsskickets första skifte regeringens egen sammansättning och arbetsordning så invecklad och bristfällig, att man knappt i någon mening kunde tala om Konungens rådgifvare såsom ledare af rikets förvaltning. För dessa och dylika felaktigheters skull begärde man af 1819 års komité en ny och bättre organisation af hela rikets styrelseverk.

Det var vid denna tidpunkt mycket tal om kollegialstyrelsens oförenlighet med statsskickets fordringar; den skyldes för att ådraga förvaltningen onödig tidsförlust och statsverket öfverflödiga utgifter; den ansågs ohjelpigen bryta förvaltningens enhet och kraft, och de felades ej, som yrkade på dess utbytande mot en minister- eller departementalstyrelse. Men dessa åsigtter vunno icke genklang hos 1820-talets komiterade. De medgäfvö tillfullo, att den förnämsta

uppgiften för hvarje förändring i styrelseverket var att återställa den störda enheten derinom och gifva de högsta cheferna den myndighet dem såsom ledare borde tillkomma, men de ville icke taga ett så stort steg, som att alldeles upphäva de centrala embetsverkens kollegiala form och dermed sammanhängande sjelfständighet. Såsom skäl för denna sin åsigt anförde de hufvudsakligen, att den ekonomiska lagstiftningen och de författningar, som i hvarje gren af förvaltningen ännu funnos gällande, till största delen voro uti ett så oredigt och inveckladt skick och af den vidsträckta omfattning, att till noggrann kännedom af blott en särskild afdelning deraf erfordrades en längre tids oafbruten sysselsättning, för att inhemta underrättelse, såväl om sjelfva författningarnes innehåll som om handläggningen af de mångahanda göromål och ärenden, hvilka tillhörde hvarje hufvudgren af styrelsen. — Ibland de många hindren för möjligheten af en för- enklad och mindre kostsam administration räknade de jemväl, "att Staten eger en betydande del af rikets jord, och att Staten i allmänhet tillvållat sig ett skadligt inseende och förmynderskap öfver enskildes hushållning och öfver näringarne". De komiterade ansågo således otvifvelaktigt, att om de kunnat, utan band af gällande lagar och författningar, uppgöra ett förslag; om man kunnat förutsätta, att all jord i riket vore under enskild eganderätt och underkastad lika skyldigheter till Staten; om all olikhet uti de vid stånd, korporationer, personer och näringar fästade rättigheter och skyldigheter vore upphäfd — då, men också endast under dessa vilkor, vore det möjligt att föreslå en fullkomligt enkel och ändamålsenlig plan för riksstyrelsen.

Men som sakerna nu stodo, och då komiterade trodde att ingen förvaltning af allmänna medel, af Statens egendomar eller af förräderna för dess försvar borde läggas i händerna på de föreslagna departementscheferne, föreslo go de bibehållandet af kollegierna såsom sjelfständiga förvaltande verk.

Det var sålunda för att icke älltför mycket gifva sig in på en mark af idel förutsättningar, som de komiterade afstodo från allt yrkande på den kollegiala formens och de sjelfständiga embetsverkens upphäfvande. De angäfvö de hinder, som de för en sådan förändring funno i lagstiftningen och samhällsförhållandena, och ovissa om tidpunkten för dessas upphäfvande, tillåto de sig icke att föreslå något annat än sådana förenklingar, som dem oakadt kunde genomföras.

Slutresultatet af komitéens och följande riksdagars arbeten blef, såsom bekant, 1840 års grundlagsförändringar, hvilka åt Konungens statsråd gaf en enklare sammansättning och arbetsordning och sålunda banade väg för större enhet och sammanhållning i hela styrelsen. Men kollegierna stodo kvar i sin egenskap af förvaltande, pröfvande och dömande verk, och i deras sjelfständiga ställning skedde få och obetydliga inskränkningar. Först 1849 års Kongl. Cirkulär gaf åt departementscheferna rätt att i någon mån såsom deras förmän uppträda, att bevista deras sessioner, deltaga i deras öfverläggningar och med dem träda i någon mera personlig beröring.

Då nu ånyo yrkanden framställas, att den kollegiala formen såsom onödig skall försvinna, att embetsverkens sjelfständighet såsom hinderlig skall upphävas, och de i stället såsom afdelningar ingå i sjelfva departementen, att förvaltningen på detta sätt skall ordnas med hufvudsakligt ögonmärke å lättörlighet och billighet, så möter man dock invändningar, hvilka hemta sin styrka både af en försvunnen verklighets erfarenhetssanningar och af farhågorna för det väsendtliga nya och obepröfvade, som man vill sätta i det gamlas ställe.

Man säger, att kollegierna varit och ännu äro värnet för enskildes säkerhet och rätt; att den dömande befattning, som dem af ålder tillhört, med nödvändighet fordrar formen af fleres gemensamma öfverläggning och beslut; att de vådligaste faror skulle uppstå, om man åt en rent byråkratisk förvaltning, åt beslutande och egenmäktiga chefer uppdroge en så grannlaga magt. Och detta så mycket mer, som den sjelfständighet i omdöme och beslut, hvilken hos kollegiernas ledamöter är möjlig, knappast vore att förvänta hos sådana organer, hvilka, omedelbart underordnade under en minister, måste känna sig i strängt beroende af dennes vilja och önsknings. Hela Sveriges frihet skulle stå på spel, om man uppoffrade denna embetsmännens sjelfständighet för att vinna en vanskelig snabbhet i beslut och handling, om man centraliserade allt inom förvaltningen och borttog den motståndskraft, som nu i de högre embetsverken kan förefinnas mot styrande viljors egenmäktighet.

Kollegierna äro vidare, säger man, institutioner oundgängliga för förvaltningen sjelf, ty deras arbetssätt är det enda, som gifver tillbörlig garanti för viktiga ärendens grundliga pröfning, som uppfostrar embetsmannen till verklig duglighet och drift, till sakkännedom och djupare insigter, som stärker hans känsla af den egna och sjelfständiga öfvertygelsens värde. Och sådana fristående kollegiala verk äro isynnerhet af nöden i ett land sådant som vårt, med dess anordning af den lokala förvaltningen. Så öfvermåttan belastade som våra länsstyrelser äro med mångahanda sysslor och bestyr, så fattiga de äro på embets- och tjenstemän, kunna de omöjligen ensamme tillfredsställa Regeringens anspråk på en tillförlitlig och noggrann ärendenas beredning. Att lita på de undersökningar och bestämmelser dessa myndigheter vidtaga, har ofta visat sig vara vanskligt nog; och Regeringen skulle säkerligen finna sig i betänkligt trångmål, om den icke hade vid sin sida centrala embetsverk, till hvilkas grundligare pröfning den kunde trygga sig. Detta behof har också Regeringen visat sig fullkomligen erkänna, ty grundlagens bud om ärendenas beredning genom "nödiga" upplysningars inhemtande har af henne blifvit tolkadt derhän, att de aldra flesta ärenden nästan obesedt antagas behöfva sådana embetsverkens upplysningar.

De här i korthet anförda grunder för de fristående och kollegiala embetsverkens bibehållande hafva med en viss verkan framställts mot hvarje försök att rubba dessa institutioner. De hafva gjort intryck, såvidt som de i

mycket stödt sig på en oförneklig verklighet, men man kan sätta i fråga, om icke deras öfvertygande kraft minskas i samma mån som denna verklighet förändras. Isynnerhet torde detta sednare gälla talet om kollegierna såsom värn för hela samhällets frihet; påståendet hade en viss sannfärdighet under ett förflutet samhällsskick, då dessa verk kunde bilda en återhållande kraft mot såväl konungamagten som representationen; men det torde knappast vinna stort afseende i en tid, som för friheten känner vida kraftigare värn. Konsten att förekomma en öfverdrifven centralisation, att decentralisera, består numera icke uti att försvaga och splittra statsförvaltningen, utan i att inskränka den inom tillbörliga gränser och göra dess verksamhet öfverflödlig på de områden, der en utbildad kommunalanda kan reda sig sjelf. Denna utväg torde väl bevisa sig som den säkrare och naturligare.

En afgörande vigt eger deremot det skäl, som grundar kollegialstyrelsens nödvändighet på den enskildes behof af säkerhet inom den rättsförfarande, der förvaltningen ännu är domare. Så länge detta förvaltningens domarekall finnes kvar, skall det vara omöjligt att borttaga de garantier för mogen pröfning och sjelfständig öfvertygelse, som de strängaste former kunna gifva, och det kollegiala förvaltningssystemet är det enda, som förmår gifva dessa garantier. Det är den enskilde medborgarens anspråk på säkerhet, som här gifver lagar för förvaltningens organisation och hindrar henne att gestalta sig uteslutande med hänsigt tillegna syftemål.

Men — om denna förvaltningens administrativa domsrätt kan upphöra, om den enskilde för värden om sin rätt aldrig behöfver lita till förvaltningens organer allena, om hvarje tvistemål, der rättighet åberopas, kan dragas under domstols pröfning — då synes det som om hela det tvång, hvilket ålägges af detta den enskildes oafvisliga anspråk, skulle vara upphäfdt och förvaltningen fri att ordna sig i de former, som finnas bäst förenliga med dess egna uppgifter. Deri ligger, såsom redan är sagdt, den väsendtliga betydelsen af frågan om den administrativa domsrätten, och därför är det som denna måste främst af alla bringas till lösning.

Kan man nu antaga, att denna domsrätt förr eller sednare försvinner, eller ock, försåvidt den behålles, ordnas i sådana former, som Utskottet här ofvan vågat antyda, så få naturligtvis de skäl, man kan anföra för en ny förvaltningens anordning en ökad, kanhända en afgörande vigt. Att förvaltningen såsom hvarje organism väsendtligen behöfver *enhet*, att dess verkningsförmåga beror på sammanhållningens kraft, att sjelfva den önskvärda minskningen i dess arbetsomkostnader förutsätter en förenkling af de omständliga formerna och att behofvet af *enhet* icke är fullt tillgodosedt under nuvarande förvaltningsformer — det torde af hvar och en medgifvas. Återstår då att pröfva huruvida förvaltningen har något annat behof, som ej annorledes än genom kollegiala embetsverk kan tillbörligen fyllas.

Detta skulle framförallt vara behofvet af mogen pröfning och man åberopar regeringens egen erfarenhet af kollegiernas oundgänglighet i detta hänseende. För att förringa det sålunda framställda påståendets vigt, behöfver man alldeles

icke göra sig skyldig till något orättvist och obefogadt förnekande af de nuvarande kollegiernas värde i detta stycke, och af deras utmärkta förmåga att gifva hela styrelsen den mogna och omsorgsfulla pröfnings styrka, icke heller till något lika obefogadt upphöjande af lokalmyndigheternas fullkomliga förträfflighet. Men i stället kan man först och främst framhålla den sanningen, att behovet af utredning ju måste förminska i samma mån som sjelfva förvaltningsärendena till sin natur blifva mindre invecklade; att hela vår samhällsordning tydligen i den riktningen förändrats, att det onaturligt invecklade reder sig sjelft med den kraft, som friheten förlänar, och att man med temligen stor visshet kan förutse den tidpunkt, då behovet af den djupa och vidsträckt undersökningen skola blifva undantag, som kunna genom mera tillfälliga anordningar motsvaras; då den snabba blicken och den kraftiga organisationsförmågan i nästan alla förvaltningens grenar blir embetsmannens yppersta dygd, och då sålunda den kollegiala formen icke för någon af förvaltningens grenar blir en nödvändighet. Så har det redan skett inom det område, der en nu föräldrad lagstiftning en gång hade mer än någorstådes tvungit förvaltningen till denna omsorgsfulla grannlagenhet, hvilken då prisades såom Bergs- och Kommers-kollegiernas utmärkta förtjenst. De finnas ej längre i samma mått alla de förhållanden, som förmådde 1820 års komité att rygga tillbaka för genomförandet af en enkel styrelsens organisation; vi behöfva ej klaga öfver det förmynderskap på näringarnas och handelns område, som då tycktes kräfvat en så grannlag styrelsens behandling; vi se med en viss tillfredställelse, huru Staten i dessa ärenden alltmer inskränker sin verksamhet till rent yttre anordningar och vi motse därför också med en viss säkerhet den tid, då denna verksamhet icke är af den kollegiala formen i behof. Utskottet har här ofvan gifvit en förteckning öfver alla de mångfaldiga rättsfrågor, som fordom hörde under Bergs- och Kommers-kollegierna och som tydligen ådagalägga, att då var dessa verks kollegiala inrättning en nödvändighet. Det tillåter sig nu att till belysning af Kommers-kollegii nuvarande verksamhet framlägga en förteckning öfver dess under 1867 inkomna mål, så ordnade, att man någorlunda måtte kunna särskilja dem, som fordrat den djupare pröfningen från dem, som blott kräft inregistrering eller rena verkställighetsåtgärder.

Af de till *Kommers-kollegium* inkomna mål år 1867, voro:

<i>Kongl. Remisser</i> med infordrande af utlåtande i fråga: om <i>låneunderstöd</i> ; om <i>reseunderstöd</i> ; om <i>grundpenningar</i> ; om <i>taxor för hamnafgifter, broar</i> och <i>färjor</i> (38); om <i>sjömanshus</i> och <i>navigationsskolor</i> ; om <i>ersättning</i> för <i>tolag</i> ; om <i>städers klassifikation</i> ; om <i>stapelstadsrätt</i> ; om <i>skeppsmät-</i> <i>ningar</i> ; om <i>tullbehandling</i> ; i <i>bergsärenden</i> (7)	112.
<i>Diverse Embetsmyndigheters</i> begäran om upplysning	6.

Transport 118.

	Transport 118.
<i>Ansökningar</i> om patenter (deribland äfven: några bevis om fortsatt tillverkning, om öfverlåtelse af patenträtt, uppgifter å förfallna patenter, protest mot patent m. m.)	268.
<i>Ansökningar</i> om reseunderstöd (58), resekostnadsersättning, anslag, pensioner och arfvoden, anstånd med betalning].	68.
<i>Ansökningar</i> om rätt att införa arsenik, essencer etc.	7.
<i>Ansökningar</i> om förlagsinteckning i bruk	25.
<i>Ansökningar</i> om inmutning af grufvor; om frihetsår för masugn; om utmål; om förlängdt hvilostånd; om ny stämpel eller bistämpel o. d. . .	75.
<i>Besvär</i> öfver Bergmästare-embetes resolution vägrande inmutning, uttagning eller hvilostånd	4.
<i>Klagomål</i> mot Sjömanshus-direktions vägran af pension	1.
<i>D:o</i> öfver sjömans sjukvård i främmande hamn.	1.
<i>D:o</i> mot konsulter	3.
<i>Mål rörande arf</i> efter aflidne sjömän	20.
<i>Konungens Befallningshafvande, Sjömanshusdirektioner, Ullkontoret, Hamndirektioner</i> m. fl. med förfrågningar, hemställanden, förslag o. d. in specie i fråga om marknader (53).	73.
<i>Stämpelförrättare, Ullkontoret</i> m. fl. med redovisningar och räkenskaper. .	76.
<i>Vågräkningar</i> och extrakter	36.
<i>Diverse myndigheter</i> med qvittenser, delgifningsbevis, böter, lösen o. d. . .	114.
<i>D:o</i> på Bergs-afdelningen	15.
<i>Diverse rapporter</i> och relationer på Bergs-afdelningen	62.
<i>Rapporter och uppgifter</i> (dels af Konungens Befallningshafvande och Magistrater, dels af enskilde manufakturister) rörande fabrikstillverkning och fabrikers antal, kanaltrafiker, skepps och skeppsrederiers antal m. m.; begäranden om formulärer och blanketter m. m. d.	457.
<i>Anmälningar</i> om rederiförändringar, ommätningar, skeppareombyten samt återställanden af fribref	246.
<i>Kungörelser och rapporter</i> från Civil-departementet, Sjöförvaltningen, Norska regeringen	12.
<i>D:o från Utrikes-departementet</i> samt meddelanden om konsulers tillsättande och afsked	107.
<i>Kammar-kollegium, Jernkontoret, Statskontoret, Tullstyrelsen, Kamrarrätten</i> m. fl. med anmälningar, anmärkningar, levereringar o. d.	13.
<i>Kongl. Bref Kollegium</i> meddelade (på Bergs-afdelningen 12)	158.
<i>Mål rörande Slöjd-, Tekniska- och Navigationsskolorna</i>	44.
<i>D:o rörande Bergsskolan</i> (redogörelser)	7.

Transport 2,010.

Transport

	Transport	2,010.
<i>Manufaktur-diskont-kontoret</i> med diverse hemställanden och uppgifter . . .		9.
<i>Kammar-kontoret</i> med hemställanden, räkenskaper och sammandrag af spanmålspriser		20.
<i>Advokatfiskals-embetet</i> med anmälningar, lagsökningslistor, säkerhetshandlingar och redovisningar		46.
<i>Aktuariens</i> å Bergs-afdelningen memorial		5.
<i>Kollegii tjensteärenden</i> , ansökningar, förslag, afsked, tjenstledighet, stipendier etc.		30.
<i>D:o på Bergs-afdelningen</i>		45.
<i>D:o requisitioner och anordningar</i>		34.
<i>D:o räkningar, kallelser i konkurser, och öfriga ekonomiärenden</i>		98.
<i>Diverse</i> (ex. om medaljer)		8.
<i>Konsulsärenden</i>		1,076.
	Summa	3,081.

Häraf i Kommers-afdelningens eget diarium 3,077; i Bergs-afdelningens diarium 304. *)

Det torde häraf framgå, att om man vill tänka sig en framtid, då Staten icke befattar sig med att skänka vissa näringar förmånen af låg räntefot och manufakturdiskontrollen försvinner, då hamn-, bro- och färjtaxeväsendet bringas under vissa mera oföränderliga grunder, då patentväsendet kan upphöra att förorsaka allt det besvär, som för närvarande tynger detta kollegium, så torde åtminstone i den tiden ganska få hinder möta att också tänka sig alla detta verks öfriga sysslor bestyrda af byråer under utrikes- och civil-departementen, enär de väl för det mesta innefatta verkställighetsåtgärder, eller medföra sådan pröfning, som åt hvarje form af förvaltning bör kunna anförtros.

Betraktar man vidare förvaltningens öfriga grenar, så finner man att af de samhällsförhållanden, hvilka 1819—1822 års komité ansåg som hinder för en enkel förvaltningens organisation, rätt många redan äro förändrade, andra åter temligen nära en vigtig omgestaltning.

Vårt skatteväsen har undergått väsendliga förenklingar; afvittringsverket närmar sig till ett snart förestående slut; genom tillkomsten af nya kommunikationsmedel och genom åtskilliga förenklingar har betydlig minskning inträdt i det besvär, som skjutsväsendet förorsakade äfven för de förvaltande verken; qvarnars och sågars skattläggning har upphört och qvarnräntornas fördelning är också ett sig sjelf förminskande arbete, presträttigheternas grannlaga och invecklade mål

*) Häri äro icke inräknade Manufaktur-diskontens mål och ansökningar till 251 fribref.

uppgå genom prestlöneregleringarne i rena och klara rättsfrågor och jordeböcker-
nas omarbetning torde göra slut på en stor del af de tvistiga mål, som hittills
vållat detta kollegium dess mesta arbete.

Med exemplet af Kammar-kollegium har Utskottet ytterligare velat belysa
sin mening i detta hänseende och framlägger därför här nedan en uppgift på
antalet och arterna af alla de mål, som under år 1867 till Kollegium in-
kommit.

De till *Kammar-kollegium* inkomna mål voro till antalet sålunda fördelade:
år 1867.

<i>Besvärsmål</i> (se sid. 36)	307.
<i>Kongl. Remisser</i> på:	
a) besvär	126.
b) Konungens Befallningshafvandes memorialer om presterskapets aflöning	223.
c) Konungens Befallningshafvandes öfriga memorialer	129.
d) diverse myndigheters, isynnerhet Konsistoriernas memorialer . . .	23.
e) ansökningar om skattefrihet, om skogsafverkning, om åborätt, om skattelösensrätt, om att få afsöndra jord till byggnad, m. m. . .	48.
f) i revisionssaker	6.
<i>Diverse Embetsverks Remisser</i> för upplysningar etc.	40.
<i>Diverse ansökningar till Kammar-kollegium</i>	5.
<i>Provins- och Advokatfiskals-kontorens memorialer</i>	341.
<i>Konungens Befallningshafvandes underställda mål rörande:</i>	
a) rotering af hemman, skyldigheter af hemman, åborätt, skatt- läggning, om lägenheter	156.
b) diverse	
<i>Konungens Befallningshafvande angående:</i>	
a) af- och tillträdessyner samt ekonomiska besigtningar	120.
b) arrenden	89.
c) skatteköp, gjorda eller begärda, om lösens erläggande eller reste- rande, och om ekeskogslösen	177.
d) afgäld för afsöndrad lägenhet och om skedda jordafsöndringar . .	145.
e) indragning af hemman till Kronan, om disposition, om omförande till skatte, om uteslutande eller upptagande i jordebok af hem- man, om skatteförsäljning af fiske, om beviljad skatterätt	25.
f) skattläggning, om natur af hemman, om hushållning med Krono- egendom	36.

	Transport	1,996.
g)	tjenstledighet, sökt eller redan beviljad	} 143.
h)	förordnanden och om förslag	
i)	diverse	16.
<i>Konungens Befallningshafvande med:</i>		
a)	jordboksförändringsextrakter	11.
b)	handlingar om markegångssättning	49.
c)	löftesskrifter för arrenden	} 133.
d)	qvittenser, fastebref och diverse förteckningar samt redogörelser (för skogar, flygsandsplanteringar etc.)	
e)	bevis om delgifning af Kollegii utslag i roteringsmål	
<i>Sportelredogörarens förteckningar</i> 92.		
<i>Kongl. Bref i diverse mål, Kollegium meddelade till vidare förständigande</i> 369.		
<i>Ecklesiastik-departementets meddelanden om af Kongl. Maj:t afgjorda och fastställda lönerogleringar</i> 190.		
<i>Departementens skrivelser om afgjorda mål; i synnerhet om af Kongl. Maj:t beviljad tjenstledighet, om taxor på färjor etc., om skatteköp</i> 69.		
<i>Ansökningar om utbekommande af handlingar</i> 42.		
<i>Tjensteansökningar inom verket och landtstaten</i> 118.		
<i>Kollegii ekonomimål:</i>		
a)	räkningar	} 124.
b)	anordningar, requisitioner etc.	
<i>Om Regalierna</i> 4.		
		Summa 3,356.

Med sådana utsigter för ögonen torde man kunna våga det antagandet, att inom ett eller annat tiotal af år äfven vårt urgamla Kammar-kollegium skulle kunna ernå den enkelhet i formen, hvarmed en vanlig förvaltningsmyndighet kan åtnöja sig; att det såsom en afdelning för Statens fastighetsförvaltning och skatteväsendet kunde ingå i vederbörande departement; att dess högste ledare kunde såsom chefer för hvar sitt kontor under departementschefens uppsigt och på hans ansvar pröfva och förvalta. Och tänker man sig det fortfarande behöfvet af sådana mera grannliga undersökningar, som fordra fleres gemensamma öfverläggning, så skulle väl i naturen af en dylik departementsstyrelse alldeles icke ligga något hinder för de olika chefernas samråd, endast att sådan kollegial behandling icke behöfver på förhand föreskrifvas af stadgar, utan såsom alla andra åtgärder framkallas af det för hvarje gång inträffande behöfvet. Är man öfvertygad, att vissa förvaltningsärenden, för att vinna verklig utredning, behöfva fleres gemensamma behandling, och vill man eljest antaga att hvarje förvaltningschef

måste vara angelägen om fullständig klarhet öfver de frågor han skall bedöma, så måste man väl ock antaga, att äfven under det förutsatta nya systemet samma slags ärendenas behandling stundom skall framtvingas. Men den stora skilnaden blefve då den, att behovet finge bestämma formen och icke, såsom nu, formen af kollegial behandling påtvinga sig äfven de ärenden, som möjligen mindre behöfva densamma. Man må betänka, att hela talet om garantien för ärendenas tillbörliga gång har föga betydelse, så snart man tager bort den administrativa domsrätten; ty lika naturligt som det är att fordra sådana i stränga former nedlagda garantier för utöfvande af den myndighet, på hvilken enskildes rätt skall bero, lika svårt är det att förstå, hvarför man skall kräfvat sådana garantier af en myndighet, som endast har sina egna uppgifter att fylla. Hvilken är den bästa garantien för rena förvaltningsärendens tillbörliga handläggning? Naturligtvis embetsmännens personliga skicklighet och nit, förvaltningens eget behof af att vinna sina ändamål. Är det då icke naturligare att låta detta behof, denna embetsmännens nitiskhet och sunda insigt bestämma det bästa sättet för ärendenas handläggning och gång, än att först på förhand bestämma handläggningssättet och sedan deruti vilja finna garantier för förvaltningens ändamålsenliga förfarande, för embetsmännens skicklighet och nit?

Det är vid denna punkt man då möter det påståendet, att just i utbildandet af embetsmannens nit och drift i sitt kall har det kollegiala systemet sin öfverträffade styrka. Det skall icke blott höja embetsmannens sjelfständighetskänsla, utan också bibringa honom medvetandet om den egna öfvertygelsens värde. Kollegiets ledamot, som röstar lika med sin chef, har af denna sin delaktighet i beslutet en väckelse till egen pröfning och en säkerhet för att de grundade åsigterna ej behöfva vika för ett magtspråk. Denna embetsmannens säkerhet skall då äfven gifva den tillbörliga säkerheten åt hela förvaltningsväsendet. — Men om det än må medgifvas, att häruti ligger en viss det kollegiala systemets styrka, så är det likväl oförnekligt, att den å andra sidan motsvaras af en svaghet. Ty fullt så säkert som den kollegiala embetsmannen i medvetandet deraf, att hans röst väger så mycket som hans medbröders, kan finna en eggelse till att stärka sin öfvertygelse med förträffliga skäl, lika säkert kan han i medvetandet deraf, att hans röst icke afgör mer än hans medbröders, finna en undflykt undan känslan af ansvar för beslutet. Och när man ställer dessa begge möjligheter emot hvarandra, så kan det lätteligen hända, att man ser mindre garantier för ärendenas tillbörliga behandling i den starkare känslan af sjelfständighet, som delas af flera, än i den starkare känslan af ansvar, som hvilar på en enda. Så har man åtminstone i de flesta andra Europeiska länder vägt emellan de begge fördelarne och slutligen funnit sig mera tryggad vid garantierna af chefs personliga ansvarighet, än vid garantien af ledamöters sjelfständighet.

Slutligen kan man ock framställa tvifvel om sannfärdigheten af det påståendet, att den kollegiala formen allena förmår utbilda embetsmännen till

grundlighet och skicklighet särskildt för de ärendens handläggning, som kräfva mogen utredning och forskning. Tviflet stärkes deraf, att sjelfva de kollegier, som hafva de mest invecklade ärenden att behandla, numera för det mesta arbeta i former, som närma sig till det motsatta systemets. Med den ärendenas fördelning, som för närvarande råder t. ex. inom Kammar-kollegium, synes det tydligt, att hvad man vill företrädesvis vinna är hvarje ledamots utbildning inom det speciela fack af ärenden, som är honom anvisadt, och knappast är det väl den kollegiala rådplägningen mellan presidenten, föredraganden och bisittaren, som man kan anse som hufvudsak för en frågas tillbörliga utredning. Kontorets undersökning med kamererarens förslag till beslut samt den föredragande ledamotens på djupare och allsidigare insigter grundade omdöme torde bilda sjelfva kärnpunkten uti verkets kollegiala öfverläggning; men då behöfver också skilnaden i afseende på sjelfva förmågan att utreda och pröfva ej vara så utomordentligt stor emellan byråsystemet och det kollegiala. Deremot torde man böra draga helt andra slutsatser af det upprepade påståendet, att under nuvarande ordning inom förvaltningen kollegierna förete en synbar öfverlägsenhet öfver regeringsdepartementen med afseende å insigter och erfarenhet. Om detta är sannt, och om förhållandet, såsom man förmenar, har sin grund deruti, att de förra uppfostra sina embetsmän till verklig pröfning och utredning af ärenden, de sednare åter mera endast till uppsättning och expedition af skrivelser och beslut, samt till påföljd, att de förra kunna rekrytera sig ur sig sjelfva, de sednare åter från andra håll måste förskaffa sig den erforderliga högre förvaltningsdugligheten, hvad manne då detta allt bevisar? Icke att den kollegiala *formen* är den enda som kan uppfostra till dessa egenskaper, utan att den bestående skilsmessan mellan förvaltningens olika afdelningar verkat skadligt; att regeringsdepartementen äro för mycket endast *expeditioner*; att de myndigheter, som användas till utredning och pröfning, stå för långt afskiljda från Regeringen; att det är föreningen mellan den utredande och den beslutande förvaltningsmyndigheten, som framför allt är af nöden. Låt kollegierna med sin sakkännedom och sin grundlighet flytta in i departementen, låt dem der antaga det skick, som af en sådan förflyttning blir nödvändigt, och följderna deraf torde blifva att, oberoende af all kollegial form, samma slags sysselsättning skall fostra samma embetsmannaduglighet, men att tillika den högre förvaltningen får lättare tillfälle och anledning att göra sig denna duglighet till godo.

Utskottet, som, under förutsättningen af rättsfrågornas hänvisande till domstol, anser att förvaltningens organism i främsta rummet bör ega enhetens styrka, att denna väsendtligen lider afbräck genom de kollegiala styrelseverkens fristående ställning och att de förmåner, dessa verk erbjuda, äfven under ett annat förvaltningssystem kunna vinnas, eller der af andra fördelar ersättas, har af dessa skäl ansett sig böra såsom grundsats förorda dessa kollegiala embetsverks

ombildning och, för så vidt möjligt kan vara, hela den centrala förvaltningens koncentrerung i regeringsdepartementen.

Men då fråga uppstår om verkställandet af en sådan förändring, uppkomma lätteligen åtskilliga betänkligheter, hvilka åberopa grundlagens anda och bokstaf såsom hinder för förändringen. Man kunde anföra Regeringsformens 47 §, hvilken föreskrifver, att "Rikets kollegier och alla andra verk — — — skola förvalta dem åliggande sysslor och värf enligt de instruktioner, reglementen och föreskrifter, som redan gifna äro eller framdeles kunna gifvas, lyda Konungens bud och befallningar" etc., och ehuru det enkla namngifvandet af kollegierna icke bör lägga hinder i vägen för deras förändring till afdelningar inom departementen, särdeles som de ju af samma paragraf tillförbindas att sköta sina sysslor efter de instruktioner, som framdeles kunna gifvas, så kan dock af ordalagen, att de skola lyda *Konungens* bud och befallningar, den andemeningen ur grundlagen utfinnas, att de ej kunna anvisas en sådan ställning, i hvilken de skulle få mottaga direkta befallningar af departementschefen. Denna mening kan äfvenledes hemta sitt stöd af § 10 i Regeringsformen med dess föreskrift att "ärendena, innan de för Konungen i Stats-Rådet föredragas, skola genom nödiga upplysningars inhemtande från vederbörande embetsverk, af den föredragande beredas", samt slutligen af de grundlagarnes paragrafer, t. ex. Regeringsformens §§ 35 och 102, hvori kollegierna och deras ledamöter med någon särskild kvalifikation finnas omnämnda. Och då härtill kommer, att för sjelfva grundlagsstiftarne af år 1809 den dåvarande organisationen af förvaltningen helt säkert gällde som en väsendtlig beståndsdel i det samhällsskick, för hvilket de stiftade lagen, så torde böra medgifvas, att hvar och en, som vill den antydda förändringen i förvaltningsorganismen, såsom en förutsättning måste påyrka förändring af de grundlagens ordasätt, hvilka synas vara ett uttryck för det af gammalt bestående systemet.

Men det gifves ännu andra grundlagens paragrafer, hvilka synas lägga väsendtligare hinder i vägen för den åsyftade förändringens genomförande. Regeringsformens § 7 säger uttryckligen, att alla regeringsärenden, med undantag af de i 11 och 15 §§ nämnda utrikes och kommando-ärendena, skola inför Konungen i Stats-Rådet föredragas och der afgöras. Men såsom regeringsärenden anses alla de ärenden, som till Regeringen inkomma eller af Stats-Rådets egna ledamöter bringas å bane. Och skola nu de fristående embetsverken, alla eller till större delen, förvandlas till byråer uti departementen, så måste följderna med afseende å de till deras handläggning hörande ärenden blifva, att de erhålla namn och form af regeringsärenden, emedan de ju inkomma till eller uppstå i Regeringens departement och i dessas olika afdelningar skola behandlas. Men då måste ock efter grundlagens tydliga föreskrift alla dessa till antalet öfverskådliga och till beskaffenheten ofta obetydliga mål af Konungen i Stats-Rådet afgöras. Och på sådana villkor torde Konungen i Stats-Rådet icke kunna leda

rikets styrelse. Alldeles oförnekligt är, att den anförda paragrafens ord för sådan händelse tarfva någon förändring, så att de uttrycka hvarken mer eller mindre än som med det förändrade förvaltningssättets vilkor är förenligt. Antingen skall man då våga sig på den säkerligen mycket svårlösta uppgiften att på förhand uppdraga en stadig gräns mellan regerings- och förvaltningsärenden, för att genom grundlagsbud hänvisa endast de förra till handläggning i Stats-Rådet. Eller ock måste man försöka den utväg, som Kongl. Maj:t sjelf i Proposition till innevarande Riksdag har föreslagit för att bereda Styrelsen någon lättnad i de former, som redan nu kännas tryckande. Man skulle då åt Konungen öfverlemna att inom vissa utstakade gränser sjelf bestämma, hvilka ärenden han vill hafva i Stats-Rådet pröfvade och afgjorda och hvilka han till departementschefens eget afgörande anser sig kunna öfverlåta.

Såsom skäl för en grundlagsförändring i samma riktning, som Kongl. Maj:t föreslagit, kan anföras, att till och med under närvarande skick den gemensamma pröfningen af och det gemensamma ansvaret för alla möjliga regeringsärenden bilda en på en gång onödig, hinderlig och obillig form för deras handläggning; onödig därför att en mängd af dessa ärenden till följd af deras obetydlighet eller speciela beskaffenhet i sjelfva verket måste afgöras af föredraganden och omöjligen kunna af Konungen personligen eller de öfriga Statsråden gemensamt pröfvas; hinderlig därför att denna så kallade gemensamma beredning af dylika ärenden dock borttager en stor del af departementschefernas tid, som till nyttigare värf kunnat användas; obillig slutligen emedan man ej af alla bör kräfva ansvar der endast en måste anses såsom upphof till beslutet. Så säger man tillika, att hvad som härmed åsyftas är ingalunda en förändring af Konungens och hans Statsråds ömsesidiga ställning, utan endast en behöflig lättnad i deras arbetsordning, icke någon minskning i Konungens magt, utan endast ett ärligt erkännande af den verklighet, som hvarje förnuftig eftertänka måste uppdraga, icke något införande af ministerstyrelse, utan ett öppet förnekande af den förvillande fiktionen, att Konungen kan ingå i pröfning af de många tusen mål han årligen låter sig föredragas.

Men om detta gäller Regeringen i dess nuvarande skick, huru mycket oafvisligare måste icke denna sanning framträda, om de nuvarande verken flyttades in i Regeringens departementer och regeringsärendenas antal derigenom växte till ett mångdubbladt antal. Att dessa nya ärenden på något sätt måste hållas borta från Konungens rådkammare, derom eger väl intet tvifvel rum, men man bör ock besinna, att den börda af småärenden, som redan nu tynger Statsrådets samfälda arbete, då blefve jämförelse vida tyngre. Det blefve så mycket mera nödvändigt att för Konungen i Stats-Rådet förbehålla endast de stora, de viktiga frågorna, som man efter denna förändring måste tänka sig Statsrådets ställning till förvaltningen såsom väsendtligen förändrad. Ty de nu fri-

stående embetsverkens inflyttning uti departementen kan icke sägas vara verkställd derigenom, att deras nuvarande namn utbytas mot benämningen byråer, eller ens derigenom att deras arbetsrum förläggas uti departementets lokal; för att vara en verklig förändring måste den afse och medföra att ledningen af och ansvaret för hela den förvaltning, som nu af dessa arbetsverk utöfvaa, lägges på departementets chef. Deraf skulle visserligen icke följa, att departementschefen själf personligen måste afgöra alla ärenden; men själf finge han bära ansvaret för det hela och derföre också helt naturligt i förvaltningens gång deltaga med vida större uppmärksamhet än nu kan vara af nöden. Och den blefve då ännu mera hinderlig, ännu mera orättvis den stränga formen af alla de nu så kallade regeringsärendens föredragning inför Konungen; den kunde ännu mindre förenas med en sådan ordning, som af departementschefen skulle fordra en mångdubblad ansträngning i och för sjelfva förvaltningsärendenas ledning.

Huru man nu än må vilja lösa denna viktiga fråga, så är tydligt nog, att åtminstone någon grundlagsförändring i denna syftning är af nöden och Utskottet har ansett sig icke böra undertrycka sin öfvertygelse, att en dylik är den nödvändiga förutsättningen för hela den till enkelhet och besparing ledande förändring, som det förordat.

Mindre beroende af dylika föregående grundlagsändringar är naturligtvis den, enligt Utskottets mening, önskvärda ombildningen af åtskilliga arbetsverk, hvilka, utan att vara bundna i den kollegiala formen, för närvarande äga en fristående ställning inom förvaltningen. Utskottet, som ej kunnat framlägga någon genomförd reorganisationsplan för förvaltningen, lemna derhän, huruvida det vore möjligt eller lämpligt att med departementen närmare förena sådana verk som General-tullstyrelsen, Poststyrelsen, Telegraf-styrelsen och Jernvägsstyrelserna, hvilka äga en större underlydande personal att öfvervaka. Lättare torde i alla händelser vara att till byråer ombilda sådana mindre styrelser, som Väg- och Vattenbyggnads-styrelsen, Skogs-styrelsen, Fångvårds-styrelsen, General-landtmäterikontoret och Öfverintendents-embetet, hvilka knappast skulle något väsendtligt förlora derpå, att cheferna blefve försatta i en mera underordnad ställning och i mera personlig förbindelse med departementets chef.

De grenar af rikets styrelseverk, hvilka framförallt kräfva enhet och sammanhållning, äro förvaltningen af rikets finanser och vården om dess försvarsväsende. Och ingenstädes torde dock den anmärkta bristen på enhet och sammanhang i vår administration vara mera i ögonen fallande, än just i organisationen af rikets medel- och kassaförvaltning. Såsom den för närvarande är ordnad, med fastighetsvården splittrad på Kammar-kollegium, Arméförvaltningen, Förvaltningen af sjöärendena, Serafimer-ordensgillet och Öfverintendents-embetet,

embetet, med de mångfaldiga olika fonderna fördelade på olika styrelser och embetsverk, med en tvefaldig hufvudförvaltning af rikets löpande inkomster och utgifter, med särskilda inneliggande kassor för hvart och ett af de verk, som sjelfva disponera sina anslag, med en mångfald af uppörtdskassor och med icke så litet föråldrade former för liqvider och penningeomsättning, synes den föga motsvara vår tids fordringar och anspråk. En stats finanser torde lika väl som den enskildes fordra att beräkningen af utgifterna kan grunda sig på säker beräkning af inkomsterna, på hastig och klar öfversigt af statskassans ställning. Den, som skall bära det politiska ansvaret för Statens finansiella ställning, borde väl icke, i afseende på möjligheten att känna och leda densamma, vara sämre lottad än hvarje styresman för ett enskildt affärsbolag, såvida man eljest afser, att chefen för Finansdepartementet tillika skall vara chef för rikets finanser. Och erfarenheten torde hafva bekräftat, att det Svenska finansverkets organisation lägger alltför många hinder i vägen för ett sådant verkligt chefskap. För den noggrannare kändomen af dessa förhållanden får Utskottet för öfrigt hänvisa till sakutredningen i det af komiterade år 1865 afgifna betänkande rörande frågan om de penningeförvaltande verkens liqvider samt i synnerhet till den dervid fogade reservation. Med den uppfattning, som inom Utskottet gjort sig gällande af finansförvaltningens kraf, tror Utskottet sig böra uttala den öfvertygelsen, att, äfven oberoende af den mera djupgående förändringen af förvaltningssystemet, den väl behöfliga förenklingen bör kunna åstadkommas dels genom sammanförandet af alla fastigheters och fonders vård under gemensamma fastighets- och fondförvaltningar dels genom en sådan förändring i sjelfva bokförings- och liiquidations-sättet, som kan möjliggöra de skilda kassornas förening till en *statskassa*.

Finge man sålunda tänka sig, att all vård om fastigheter och fonder förflyttats till gemensamma fond- och fastighetsförvaltningar, så torde det icke heller möta stora svårigheter att med krigsstyrelsen vidtaga en till större enkelhet och enhet syftande förändring. Fråga kunde dervid väckas såväl om en med vårt enklare försvarsväsen möjlig förening af de begge militär-departementen, som om de båda fristående förvaltningsverkens ombildning till byråer inom det gemensamma regeringsdepartementet. Hvad särskildt beträffar Krigs-kollegii nyligen verkställda förvandling till en arméförvaltning, har denna visserligen i någon mån undanröjt denna kollegiala form, hvilken ansågs så olämplig för militära ärendens handläggning; men den upphäfde icke den än svårare olägenheten af detta förvaltande verks fristående ställning; den gaf snarare upphof åt lika många nya embetsverk, som man nu inom arméförvaltningen räknar departementer, och den sammanhållning och enhet, som i och för militära ärendens tillbörliga handhafvande är så nödvändig, synes ej härmed vara åvägabragt. Kunde de särskilda afdelningscheferna inom denna förvaltning förvandlas till byråchefer, direkt lydande under departementets chef, skulle denne säkerligen derigenom vinna för-

delen af en lättare öfversigt öfver försvarsväsendets skick, en säkrare visshet om gjorda anordningars verkställande, ett snabbare utförande af fattade beslut, och Statsverket möjligen den minskning i utgifter, hvilken, som bekant, icke blef följden af Krigskollegii nyssnämnda ombildning. För de ärenden, som kunde kräva en grundligare och noggrannare utredning, hade man här, såsom i andra förvaltningsgrenar, alltid den utvägen att begagna gemensamma rådpläningar mellan de särskilda cheferna, eller komitéer af saksförstående män.

Slutligen tillåter sig Utskottet för Riksdagen framlägga en sammandragen öfversigt af de förändringar, som den centrala förvaltningen i afseende å sin personal undergått under de sista 45 åren.

Embets- och tjänstemannapersonalens antal i motsvarande embetsverk.			Personals antal 1868.
1823.	1859.		
23	8	<i>Justitiestats-expeditionen</i>	8
—	24	<i>Fångvårdsstyrelsen</i>	20
16	11	<i>Utrikes departementets expedition</i>	13
—	13	<i>Landförsvars-departementets expedition</i>	12
93	50	<i>Arméförvaltningen</i>	46
—	5	<i>Sjöförsvars-departementets expedition</i>	5
28	24	<i>Förvaltningen af sjöärendena</i>	30
21	16	<i>Civil-departementets expedition</i>	16
75	28	<i>Kommers-kollegium</i>	27
8	8	<i>Statistiska tabellkommissionen</i>	4
13	10	<i>Generallandtmäteri-kontoret</i>	11
—	—	<i>Rikets Ekonomiska karteverk</i>	12
—	—	<i>Sveriges geologiska undersökningar</i>	11
2	2	<i>Stuteri-Öfverstyrelsen</i>	2
—	2	<i>Styrelsen för stamholländerierna</i>	2
9	8	<i>Konvoj-kommissariatet (indr.)</i>	—
10	8	<i>Styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader</i>	8
—	—	<i>Styrelsen för statens jernvägstrafik</i>	16
—	—	<i>Styrelsen öfver statens jernvägsbyggnader</i>	12
29	14	<i>Finans-departementets expedition</i>	13
62	42	<i>Kammar-kollegium</i>	40
T:pt	389	273	T:pt 308

Embets- och tjänstemanna-personalens antal i motsvarande embetsverk.			Personalens antal 1868.
1823.	1859.		
T:pt	389	273	T:pt 308
	68	31	Statskontoret 34
	11	6	Mynt- och kontrollverken 7
	79	49	Kammar-rätten 49
	14	16	General-poststyrelsen 24
	—	16	Telegrafstyrelsen 16
	48	27	General-tullstyrelsen 30
	19	13	Öfver-intendents-embetet 15
			(inberäknadt de till Kongl. Museum hörande tjänstemän)
	2	3	Skogsstyrelsen 4
	23	14	<i>Ecklesiastik-departementets expedition</i> 14
	6	6	Riks-arkivet 6
	4	5	Kongl. Bibliotheket 5
	—	1	Riks-antiquarie 1
	—	1	Riks-heraldicus 1
	—	1	Redaktör af Svensk Författningssamling 1
	20	15	Sundhets-kollegium 15
	12	12	Serafimer-ordens-gillet 6
S:a	695	489	S:a 536 *)

Anm. Gillets ledamöter fortfara, såsom sådane, att tjena utan aflöning.

På grund af den ämnets utredning, Utskottet sökt åstadkomma, och de af Utskottet dervid uttalade åsikter, samt med afseende å de af motionären angifna grunder för en till enkelhet, enhet och sammanhang af förvaltningens särskilda grenar samt till minskning af Statens utgifter ledande ombildning af de nuvarande centrala styrelseverken i allmänhet, hemställer Utskottet värdsamt,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t underdånigst anhålla

*) Samma år utgjorde det sammanlagda nominela antalet af de i embetsverken anställda extra-ordinarie tjänstemän 502. Men som en stor del af desse extra-ordinarie tjänstemän i flera verk på en gång varit inskrifna, så uppgick deras verkliga antal till 320.

1:o att af de mål, hvilka nu medelst ansökning eller besvär anhängiggöras hos administrativ ort-myndighet och genom besvär kunna fullföljas antingen hos rikets kollegier, eller andra förvaltande, centrala embetsverk, samt vidare hos Kongl. Maj:t i Stats-Rådet, eller ock omedelbart hos Kongl. Maj:t,

a) sådana, som kunna till rättsfrågor hänföras, må öfverlemnas till behandling af allmän domstol, och

b) sådana, som äro af både judiciel och administrativ natur, likaledes må till handläggning af allmän domstol hänskjutas, derifrån undantag likväl torde böra ega rum så till vida, att vissa af dessa mål, om så pröfvas nödigt, må fortfarande upptagas och behandlas af den administrativa ort-myndigheten, samt antingen fullföljas genom besvär hos Hofrätt eller Kammarrätten och slutligen hos Konungens Högsta Domstol, eller ock medelst underdåniga besvär dragas omedelbart under Konungens pröfning i Högsta Domstolen;

2:o att, under förutsättning af nådigt bifall till det uti föregående punkt afgifna förslag och vidare under antagande, att, genom grundlagsförändring, åt Departementschef beredes rättighet att afgöra vissa till Regeringen inkommande ärenden, Kongl. Maj:t täcktes i nåder tillse, huruvida statsförvaltningen må kunna inrättas sålunda, att rikets kollegier och öfriga förvaltande, centrala embetsverk, med undantag af Kammarrätten, upphöra såsom mellaninstanster och ingå i regeringsdepartementen, hvilka för detta ändamål böra ordnas i underafdelningar eller byråer, samt att Kongl. Maj:t behagade vidtaga de åtgärder, hvilka för en sådan förändring i statsförvaltningen kunna vara erforderliga och till Riksdagen framställa de förslag, som för förändringens tillvägbringande må finnas nödiga;

3:o) att, oberoende af de uti föregående punkter ifrågasatta ändringar i afseende på besvärmålens handläggning och samtliga de centrala styrelseverkens fullständiga ombildning, Kongl. Maj:t täcktes taga under nådigt öfvervägande:

a) om icke — till vinnande dels af mera enhet i behandlingen af likartade eller med hvarandra beslägtade bestyr och dels af större enkelhet vid ärendenas handläggning inom vissa förvaltningsgrenar — af dessa embetsverk några, som anses fortfarande böra ega en från departementen i viss mån fristående förvaltning, må kunna förenas, och andra så-

dana embetsverk förläggas såsom byråer till vederbörande statsdepartement;

b) om icke särskildt Statens finansförvaltning må kunna så ordnas, att den nu på flera embetsverk fördelade värden om Statens fonder, kassor och fastigheter sammanföres och omdanas på grundvalen af gemensam fondförvaltning, gemensam kassaförvaltning och gemensam fastighetsförvaltning, med jemväl fästadt afseende derpå, att Statsverkets tillstånd i sin helhet må kunna, när så erfordras, med lätthet öfverskådas;

c) om icke, hvad särskildt angår formerna för behandlingen af de till landförvars- och sjöförvars-departementen nu hörande ärenden, dessa må kunna ordnas på ett sätt, som åstadkommer samband emellan krigsstyrelsens nu från hvarandra afsöndrade förvaltningsgrenar;

4:o) att Kongl. Maj:t jemväl täcktes i nåder tillse, om och i hvilken mån antalet af de uti centrala embetsverk anställde, med lön försedde, embets- och tjenstemän må kunna i den närmaste framtiden inskränkas; samt slutligen

5:o) att Kongl. Maj:t täcktes i nåder förordna, att fullmagter på embeten och tjenster, ej mindre i de centrala styrelseverken, än äfven i statsdepartementens expeditioner, utfärdas med förbindelse för vederbörande att underkasta sig den förändring i tjenstgöringsåligganden, hvilken, derest Kongl. Maj:t godkänner ofvan omförmälda förslag till större eller mindre del, af ett sådant nådigt godkännande kan komma att följa.

Stockholm den 24 April 1868.

På Utskottets vägnar:

J. Sjöberg.

Reservation:

är afgifven af Herr Grefve *Mörner*, *C. G.*, Herr Grefve *Hamilton*, *H. L.*, och Herr *Almqvist*, *L.*, hvilka förenat sig uti följande gemensamma yttrande:

“Den korta, äfven af andra riksdagsgöromål strängt upptagna tid, Utskottet haft att egna åt pröfningen af Herr Björcks vidlyftiga motion, hvilken genom de deri behandlade frågornas vigt och mängd påkallat en särdeles omsorgsfull granskning, har icke varit tillräcklig, för att vi skulle kunna öfver motionen i alla dess delar afgifva ett fullständigt utlåtande. Redan detta skulle för oss hafva varit ett giltigt skäl att undandraga oss ansvaret för uppgifter, som vi ej hunnit granska, och förslag, hvilka, äfven om de skulle kunna ur synpunkten af en viss teori försvaras, likväl torde vid tillämpningen möta svårigheter, ej anade vid det viktiga ämnets flygtiga behandling. Härtill kommer, att vi, äfven i de delar af motionen och Utskottets på densamma grundade förslag, rörande hvilka vi hunnit bilda oss ett mera fullständigt omdöme, icke kunnat i allo instämma med flertalet, och begagna vi derföre vår rätt, likasom vi anse det vara vår pligt, att reservationsvis, om ock i största korthet, framställa vår afvikande mening.

Utskottets betänkande omfattar hufvudsakligen tvänne frågor, hvilka, ehuru visserligen icke för hvarandra främmande, likväl kunna särskildt afgöras, nemligen behandlingen af de mål, hvilka nu medelst ansökning eller besvär anhängiggöras hos administrativ myndighet i orterna, och de centrala, administrativa embetsverkens organisation.

Hvad angår den förstnämnda af dessa frågor, skulle det vara föga lämpligt att här ingå i en utförlig förklaring af skilnaden mellan *justis* och *administration*, eller att ur vetenskaplig synpunkt söka afgöra, huruvida icke administrationen till följd af det begrepp, som för densamma ligger till grund, under vissa förhållanden bör uppträda såsom *dömande*. Hvar och en, som tilltror sig att öfver Utskottets betänkande fatta ett på sakkunskap grundadt beslut, måste utan tvifvel i dessa och med dem sammanhängande frågor hafva stadgat sitt omdöme, och att rörande dessa ämnen söka framkalla en öfverläggning inom Riksdagens Kammare vore föga mera ändamålsenligt, än då Utskottet i sitt Betänkande till vederläggning upptagit satsen, uttalade under en längesedan förfluten tid och af dåvarande förhållanden beroende, men hvilka icke inom Utskottet funnit någon

förfaktare. Vi öfvergå derföre omedelbart till yttrande öfver det förslag, som af Utskottet blifvit i första punkten framställt.

Utan att fullt godkänna besvärsmålen af Utskottet verkställda fördelning i grupper eller klasser, tro vi det knappt vara tvist underkastadt, att de mål, som verkligen kunna hänföras till rättsfrågor, böra af allmän domstol behandlas, för så vidt ej domstolarnes organisation eller den allt för långa tid, som mellan deras sammanträden förflyter, göra något undantag nödigt. Lika obestriddigt synes det oss vara, att alla ärenden, som äro af rent administrativ natur, böra uteslutande behandlas af administrativa myndigheter, och i dessa hänseenden skiljer sig således vår mening föga från Utskottets. Hvad åter beträffar de mål, som antagas vara af blandad judiciel och administrativ natur, hafva vi icke funnit Utskottets framställning tillfredsställande.

Utskottet säger, efter vår förmening, *för mycket*, då det såsom *regel* uppställer, att de mål, som äro af blandad judiciel och administrativ egenskap, böra till handläggning af allmän domstol hänskjutas, ty då man förklarar, att de mål, som kunna hänföras till rättsfrågor, böra öfverlemnas till de allmänna domstolarnes, och de rent administrativa målen till de administrativa myndigheternas behandling, kan man svårligen följdriktigt för målen af blandad egenskap antaga flera olika behandlingssätt, af hvilka det ena uppställes såsom regel. Regeln måste nemligen fortfarande hemtas ur målens egen natur, och deras behandling vid domstol kan icke antagas såsom det normala, med mindre man tilltror sig att med noggrannhet bestämma, hos hvilka mål egenskapen af rättsfråga är öfvervägande, och kan uppgifva, att dessa utgöra det stora flertalet.

Deremot synes oss Utskottet säga allt *för litet*, då det för mål af blandad judiciel och administrativ egenskap föreslår tre olika behandlingssätt, af hvilka ett såsom regel och två såsom undantag, utan att Utskottet i samma förslag intagit en bestämmelse rörande de fall, i hvilka det ena eller andra sättet bör användas.

För vår del tro vi, att alla dessa mål kunna och böra erhålla en likformig behandling. Då uti dem alla det *allmännas intresse*, — hvaraf den enskildes utgör en del, — mer eller mindre ingår, böra de i *första* instansen behandlas af administrativ ortmyndighet, emedan i den mån det allmänna intresse, som i frågan ingår, är lokalt, största sakkännedom och bästa utredning sålunda kan vinnas. Alla dessa mål beröra likväl äfven *enskild rätt*, och det torde af sådan anledning vara lämpligt, att de i *sista* instansen komma under pröfning af Konungen i Dess Högsta Domstol, emedan ett fullt betryggadt rättstillstånd är den grund, på hvilken samhällets utveckling måste hvila. Huruvida det för en sådan ärendenas behandling må blifva nödigt att förändra Högsta Domstolens organisation sålunda, att en särskild afdelning af densamma alltid upptager de blandadt judiciela och administrativa målen, är en fråga, som kan lemnas beroende af sakkunniges pröfning.

Mot det af oss här framställda förslag kan visserligen anmärkas, att då Kongl. Maj:t ej vidare i Stats-Rådet afdömde mål af ifrågavarande beskaffenhet, Regeringen skulle komma att sakna den fullständiga erfarenhet af de ekonomiska författningarnes verkan och möjligen olika tolkning, som nu genom besvären vinnas. Denna olägenhet skulle emellertid afhjelpas och en ej oväsentlig fördel vinnas, om den myndighet, som får sig anförtrodd att såsom sista instans afgöra merberörda mål, icke blott finge sig medgifvet att hos Kongl. Maj:t göra underdånig framställning rörande de förändringar i gällande författningar, som under dessas tillämpning vid målens afgörande visade sig vara af behovet påkallade, utan ock hade till åliggande att öfver alla af annan myndighet ifrågasatta förändringar i samma författningar, äfvensom öfver alla förslag till nya författningar i hithörande ämnen, underdåniga utlåtanden afgifva.

Hvad *mellan-instanserna* angår, har Utskottet såsom sådan bibehållit endast Kammarrätten. Vi måste lemna derhän, huruvida en blifvande förändring af embetsverkens organisation slutligen kan föranleda ett godkännande af detta Utskottets förslag, och antaga för vår del endast såsom en fråga, hvilken torde förtjena att öfvervägas, huruvida icke, — då en del af de mål, som nu af Kammar-kollegium handläggas, äro af en öfvergående beskaffenhet, så att de slutligen måste upphöra, och antalet af de öfriga i mån af beskattningsväsendets förenkling bör förminsкас, — Kammar-kollegium och Kammarrätten skulle kunna i en ej särdeles aflägsen framtid sammanslös till en administrativ Hofrätt, som hade att i andra instansen upptaga alla mål af blandad judiciel och administrativ egenskap.

Genom den anordning, till hvilken vi här endast utkastat grunddragen, skulle efter vår förmening vinnas: *att* allmänt väl och enskild rätt vore lika betryggade; *att* alla mål af likartad beskaffenhet erhöles en likformig och af deras natur beroende behandling; *att* Konungen i Stats-Rådet befriades från handläggning af ett stort antal mål, hvilka nu utan giltig grund taga Regeringens tid i anspråk; och *att*, genom Kammar-kollegii och Kammarrättens förening till ett embetsverk, enhet och säkerhet i de administrativa målens afgörande samt besparing af kostnad i framtiden kunde vinnas.

Utskottets förslag i afseende på de centrala embetsverkens organisation sönderfaller i tvänne, af hvilka det första är framställt under förutsättning af en minister-styrelses införande. Lemnande oafgjord den Utskottets pröfning ej tillkommande frågan, huruvida vår nu gällande Regeringsforms stadganden rörande sättet för rikets styrelse må vara i ett eller annat hänseende bristfälliga och kunna till allmän fördel förändras, hafva vi trots det i alla händelser vara för tidigt att nu utlåta sig om den organisation af embetsverken, som kunde blifva lämplig under en styrelseform, för hvars antagande Riksdagen, oss veterligen, icke gifvit tillkänna någon benägenhet, och hafva vi således icke kunnat biträda Utskottets Betänkande i denna del.

Hufvud-

Hufvudsakligen af samma skäl hafva vi icke heller deltagit i Utskottets, i 3:e punkten mom. a. förekommande hemställan rörande vissa embetsverks förläggande såsom byråer under vederbörande statsdepartement, och hafva vi slutligen ansett 4:e och 5:e punkterna kunna alldeles uteslutas, enär af det vid Kongl. Maj:ts till innevarande Riksdag aflåtna nådiga Proposition om ändringar i 6 och 7 §§ i Regeringsformen fogade Statsråds-protokoll framgår, att en förändrad organisation af vissa förvaltande embetsverk utgör föremål för Regeringens omsorger, och vi äro förvissade, att de i nämnda punkter vidrörda ämnen, i den mån de förtjena Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet, ej skola undfalla densamma.

På grund af hvad sålunda blifvit i korthet anfördt, kunna vi endast så till vida instämma i Utskottets förslag, som vi tillstyrka:

att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t taga i öfvervägande:

1:o huruvida af de mål, hvilka nu afgöras af administrativ ortmyndighet och genom besvär kunna fullföljas antingen hos Rikets Kollegier och andra förvaltande verk eller omedelbart hos Kongl. Maj:t,

a) de, som kunna hänföras till *rättsfrågor*, må, i likhet med hvad genom Kongl. Förordningen den 17 April 1828 blifvit för vissa dylika mål stadgadt, öfverlemnas till behandling, redan i första instansen, af allmän domstol, för att såsom rättegångsmål pröfvas och fullföljas ;

b) de, som äro af *blandad judiciel och administrativ egenkap*, må hänvisas att, genom besvär öfver den administrativa ortmyndighetens beslut, fullföljas hos vederbörande centrala styrelseverk, såsom andra instans, och derifrån vidare hos Kongl. Maj:t i Dess Högsta Domstol eller en afdelning af densamma; och

c) de, som äro af *rent administrativ natur*, må från den administrativa ortmyndigheten, utan mellaninstans, fullföljas omedelbart hos Kongl. Maj:t i Stats-Rådet.

2:o om icke, till åstadkommande af besparing samt större enkelhet och reda i förvaltningen:

a) vissa förvaltande centrala embetsverk må kunna sammanslås, och särskildt

b) Statens finansförvaltning ordnas så, att den på flera embetsverk fördelade värden om Statens fonder, kassor

och fastigheter sammanföres, för hvardera af dessa slag för sig till en gemensam förvaltning, och att en lättare öfversigt af Statsverkets tillstånd i dess helhet må vinnas; samt

- c) formerna för behandlingen af de till landförsvars- och sjöförsvars-departementen hörande ärenden må kunna inrättas på ett sätt, som åstadkommer närmare samband mellan krigsstyrelsens särskilda förvaltningsgrenar.“